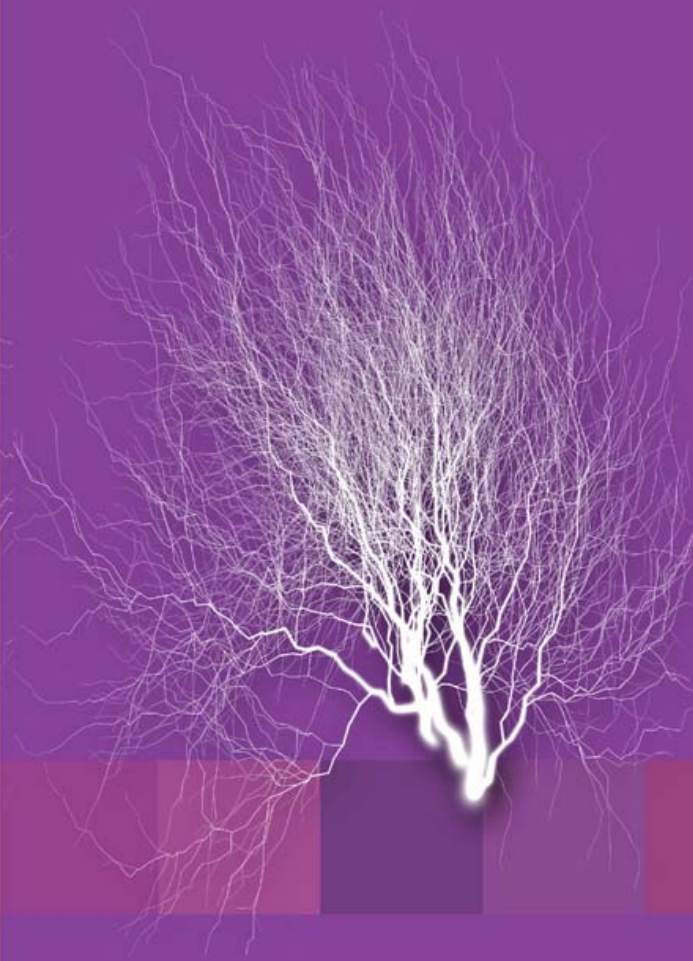

E - d o k u m e n t i S J M

Niko Toš et al.

**Razumevanje preteklosti
SJM 1995-2003**

N. Toš, et al.

RAZUMEVANJE PRETEKLOSTI
Slovensko javno mnenje 1995–2003

Pri zasnovi raziskave leta 1995 so sodelovali:

Spomenka Hribar, Božo Repe, Zdenko Roter,
Ivan Bernik, Peter Vodopivec, Mitja Hafner-Fink,
Brina Malnar, Vlado Miheljak

Grafična obdelava:

Bešter Falle Rebeka

E-dokumenti SJM 2

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede - IDV
Center za raziskovanje javnega mnenja in
množičnih komunikacij
Ljubljana, februar 2004

E-DOKUMENTI SJM 2

Niko Toš, et al.

RAZUMEVANJE PRETEKLOSTI

SLOVENSKO JAVNO MNENJE 1995–2003

Izdajatelj in založnik:

Univerza v Ljubljani

Fakulteta za družbene vede - IDV

Center za raziskovanje javnega mnenja

in množičnih komunikacij

Urednik E-dokumentov SJM:

Slavko Kurdija

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.653(497.4)"1995/2003"

TOŠ, Niko

Razumevanje preteklosti [Elektronski vir] : SJM 1995-2003 / Niko Toš et al. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, 2004. - (E-dokumenti SJM ; 2)

Način dostopa (URL): http://cjm.fdv.uni-lj.si/e-dokumenti_sjm/sjm2003-1_preteklost.pdf.

Opis temelji na verziji z dne 17.02.2004

ISBN 961-235-149-X

128752640

Delo je nastalo v okviru programa Slovensko javno mnenje (SJM), ki ga financira Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport RS.

UVODNA POJASNILA

Leta 1995 smo v okviru projekta Slovensko javno mnenje zasnovali in na reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev Slovenije izvedli raziskavo Razumevanje preteklosti. Ocenjevali smo, da je pet let po demokratičnih volitvah, štiri leta po osamosvojitvi in po daljšem obdobju odprte in kritične obravnave slovenske preteklosti – še posebej obdobja druge svetovne vojne in povojnega, revolucionarnega prehoda ter desetletja političnega, socialno-ekonomskega in kulturnega razvoja – primeren čas za sociološko raziskavo vrednotenja preteklosti. To še posebej, ker je ob koncu osemdesetih let in v začetku devetdesetih, na osnovi odkritij in pričevanj, tudi z novimi prispevki zgodovine in v razgibani politični razpravi, prišlo do izraza razdvojeno, v mnogočem nasprotujoče si gledanje na ta čas in na dogajanja v njem: na osnovna gibanja, na njihove nosilce in na njihova ravnanja ter na vplive in posledice, kot so se pokazale v povojnem razvoju Slovenije vse do današnjega časa. Zasnova raziskave je padla v obdobje razgrete razprave o možnosti oz. potrebi po narodni spravi... Nova odkritja in spoznanja o naravi NOB in revolucije, okupacije, kolaboracije in kontrarevolucije ter politični spopadi v zvezi z njimi so se dodobra izrazili v javni polemiki, v množičnih medijih, deloma pa se je to pokazalo tudi v prenavljajočih se izobraževalnih (šolskih) programih, predvsem od osamosvojitve slovenske države dalje. Vse to bi se lahko izrazilo tudi v spremenjenih pogledih ljudi, v spreminjanju prevladujoče "zavesti o preteklosti".

Raziskavo Razumevanje preteklosti smo zasnovali longitudinalno. Menili smo, da za razkrivanje prevladujočih stališč, pogledov, ocen oz. vrednotenj pomembnih dogodkov, oseb, združb in ustanov ter njihovih prispevkov k razvoju Slovenije vse iz časov narodnega prebujanja v devetnajstem stoletju pa do slovenske osamosvojitve – in ob vse večjem kopičenju in javni razvidnosti novih zaznav in ocen tega razvoja – lahko stanje in spremembe v Slovenčevem razumevanju preteklosti zajamemo v več zaporednih raziskavah. Zato smo raziskavo Razumevanje preteklosti po njeni prvi izvedbi (SJM 1995/3)^[1]

---

[1] SJM 1995/3 - Razumevanje preteklosti; standardizirani vprašalnik; standardizirani vzorec polnoletnih prebivalcev RS, N=1001. Raziskava je potekala v novembru in decembru 1995; datoteka je dostopna v Arhivu družboslovnih podatkov, IDV, CJMMK.

ponovili še leta 1998 (SJM 1998/2)^[1] in 2003 (SJM 2003/1)^[2]. Tako smo v časovnem okviru 1995–2003 z enako problemsko postavitvijo in vprašalnikom, ki je bil v drugi in tretji ponovitvi deloma zožen, povprašali skupno 3092 polnoletnih prebivalcev Slovenije o njihovih pogledih na preteklost.

Vsebinska zasnova raziskave zajame poglede na odmaknjeno preteklost, pa vse do današnjih dni, z močnim poudarkom na času druge svetovne vojne in povojnem razvoju, ki ga označuje oblastni monopol komunistov in kasneje razvoj samoupravljanja. Poseg globoko v preteklost – do sedanjosti, ilustrira povpraševanje o osrednjih osebnostih v slovenski zgodovini in o pogojih vključevanja Slovenije v SHS oz. novo jugoslovansko državo. Za označevanje razmer v predvojnem in povojnem času smo razvili vrsto vprašanj, ki omogočajo ocenjevanje razmer glede življenjskega standarda in materialnih pogojev življenja ljudi, dalje, glede političnih pravic, svobode govora in izražanja političnega prepričanja, za ocenjevanje razmer na področju socialnega in zdravstvenega varstva ter razvoja šolstva in možnosti dostopa do šol, pa tudi glede svobode veroizpovedi in položaja cerkve v Sloveniji. Posebej obsežno in razčlenjeno je povpraševanje o vojnem obdobju in v njem delujočih akterjev: okupatorjev (nemških, italijanskih in madžarskih), partizanov, komunistične partije, domobrancev, rimokatoliške cerkve itd. Dovolj obsežno in v obliki vprašanj razčlenjeno je tudi obdobje 1945–1990. Tudi tu smo izpostavili osnovne dogodke, spremembe, gibanja in njihove nosilce ter zaznave njihovih pomenov, vlog – pa tudi izpovedi o lastnih položajih ocenjevalcev (anketiranih oseb) v tistem času in prostoru takratne Jugoslavije.

S tretjo ponovitvijo raziskave na pomlad leta 2003 smo zbrali obsežno in pomembno empirično gradivo, ki kaže na izoblikovanje oz. spreminjanje pogledov na preteklost, deloma tudi v vrednotah ljudi, ki so to preteklost dejavno soživali,

---

[1] SJM 1998/2 - Razumevanje preteklosti II; standardizirani vprašalnik; standaradizirani vzoerc polnoletnih prebivalcev RS, N=1018. Raziskava je potekala v času oktober– decembru 1998; datoteka je dostopna v Arhivu družboslovnih podatkov, IDV, CJMMK.

[2] SJM 2003/1 - Razumevanje preteklosti III; standardizirani vprašalnik; standaradizirani vzoerc polnoletnih prebivalcev RS, N=1073. Raziskava je potekala v času februar–marec 2003; datoteka je dostopna v Arhivu družboslovnih podatkov, IDV, CJMMK.

sodoživljali, sooblikovali. Seveda je aktivno sodoživljanje razmer pred, med in neposredno po drugi svetovni vojni omejeno le na manjši oz. vse manjši del oseb, vključenih v vse tri vzorce. Večina spraševancev pa si je odnos do dogajanja v tem času oblikovala posredno, s prenosom izkušenj in vrednot v družini, s posredovanjem v šolah, z javno, medijsko obravnavo, iz knjig, od prijateljev, itd. Ključna socializatorja ob tem sta brez dvoma prav družina in šola.

Že prva raziskava leta 1995 je zajela tudi kategorijo mlajših (od 18 do 25 let), ki so (v raziskavi) v središče postavljeno preteklost sami doživljali le še na robu prehoda, le deloma še tudi skozi izobraževalni sistem in že bolj kot odmeve, odzvene. Pri zadnji raziskavi, leta 2003, pa je bilo v spraševanje vključenih bistveno več takih, ki lahko preteklost ocenjujejo na osnovi posredovane izkušnje, na osnovi odprte javne obravnave, torej brez lastnega doživljanja. Šele na tej ravni poglobljena analiza rezultatov treh meritev v časovnem razponu skoraj desetih let in s časovnim odmikom od točke pluralne družbene prenove in slovenske osamosvojitve odpira možnost za oceno in analizo sprememb, ki nastajajo v vrednostnih predstavah ljudi o preteklosti. Omogoča tudi oceno vpliva in pomena posameznih socializacijskih dejavnikov.

Ker je poglobljena analiza bogatega empiričnega gradiva zamudno in dolgotrajno avtorsko početje, ki ga bomo vsekakor privedli do zaključka v obliki člankov in po možnosti knjige, ki bo celoviteje prikazala stanje in spremembe v Slovenčevi zavesti o preteklosti, smo se odločili za objavo dela analitičnega gradiva, prirejenega v grafični obliki tako, da ponuja zavzetim bralcem vpogled v dobljene rezultate, pa tudi v odkrite medčasovne spremembe.

V tej publikaciji zbrani grafi ustrezajo tematski in vsebinski zasnovi raziskave Razumevanje preteklosti. Za boljše razumevanje posameznih prikazov bolj zavzetim bralcem ponujamo na vpogled še vprašalnik z vsemi uporabljenimi vprašanji in merskimi instrumenti.

Kamnik, 4. 2. 2004

N. Toš

Vsebina:

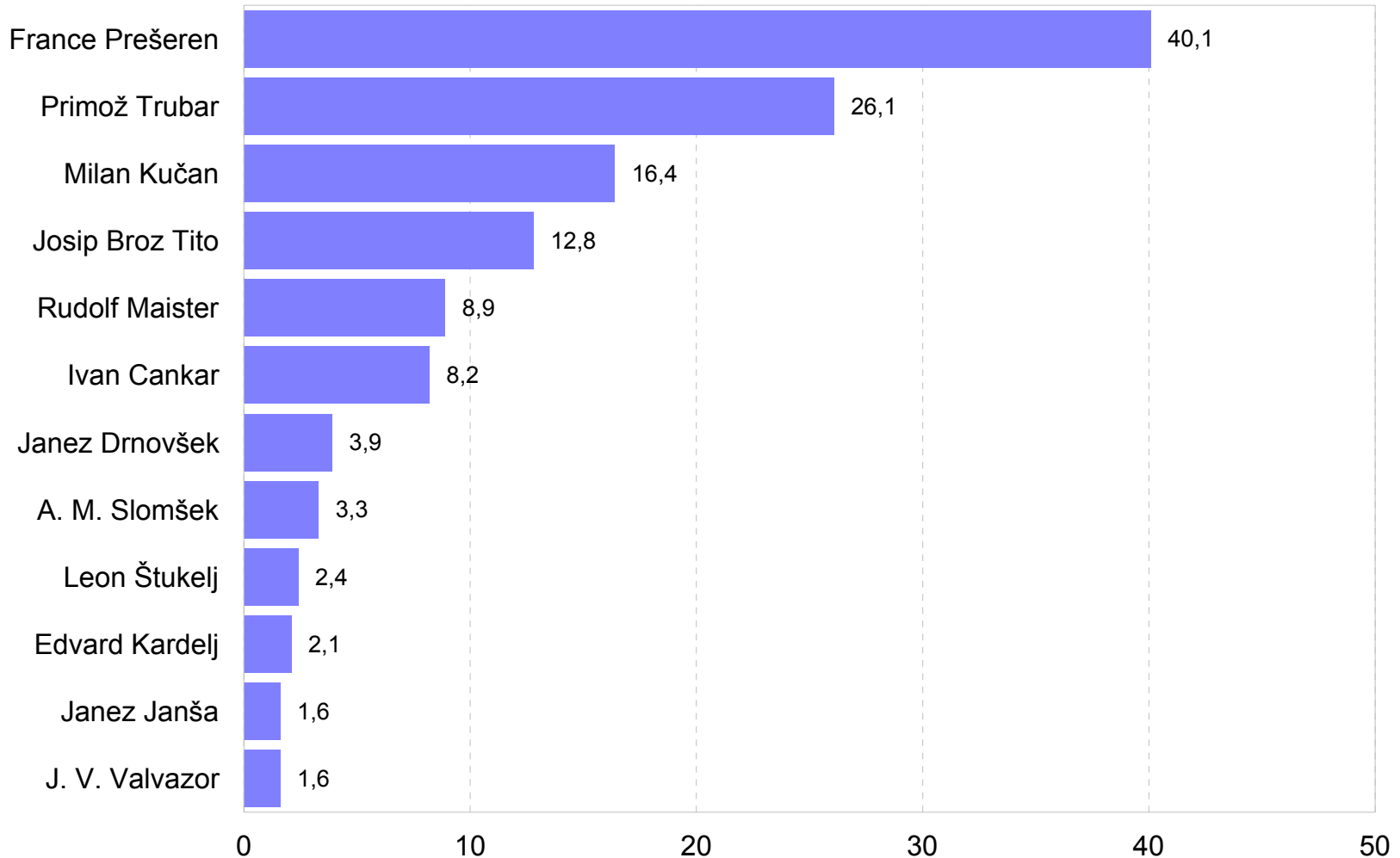
1. Najpomembnejše osebnosti v zgodovini Slovenije; Slovenci ob razpadu Avstrije
- 2.ocene razmer glede na življenjski standard in spoštovanje političnih pravic – po obdobjih
3. Pogledi na ključne dogodke in nosilce obdobja 1941-1945
4. Ocena dogodkov in nosilcev povojnega razvoja 1945-1990 in nosilcev osamosvojitve
5. Pogledi na dogodke, ki so razdvajali slovenski narod
6. Pogledi na spravo in obravnavo preteklosti
7. Osebna, družinska povezanost z NOB, domobranstvom; položaj žrtve

1. Najpomembnejše osebnosti v
zgodovini Slovenije;
Slovenci ob razpadu Avstrije

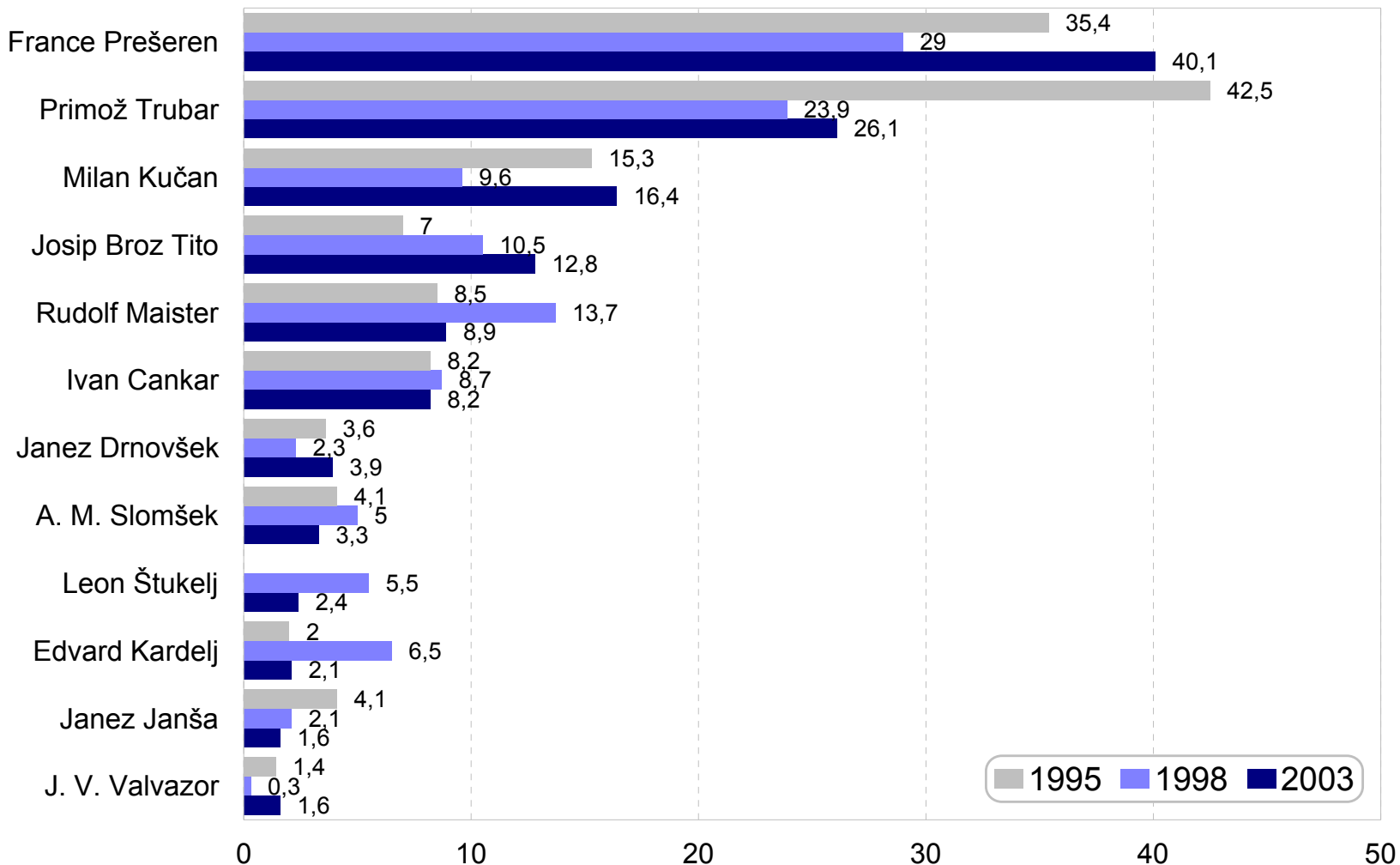
NAJPOMEMBNEJŠA OSEBNOST V SLOVENSKI ZGODOVINI

(seštevek dveh navedb, navedbe nad 1,5%)

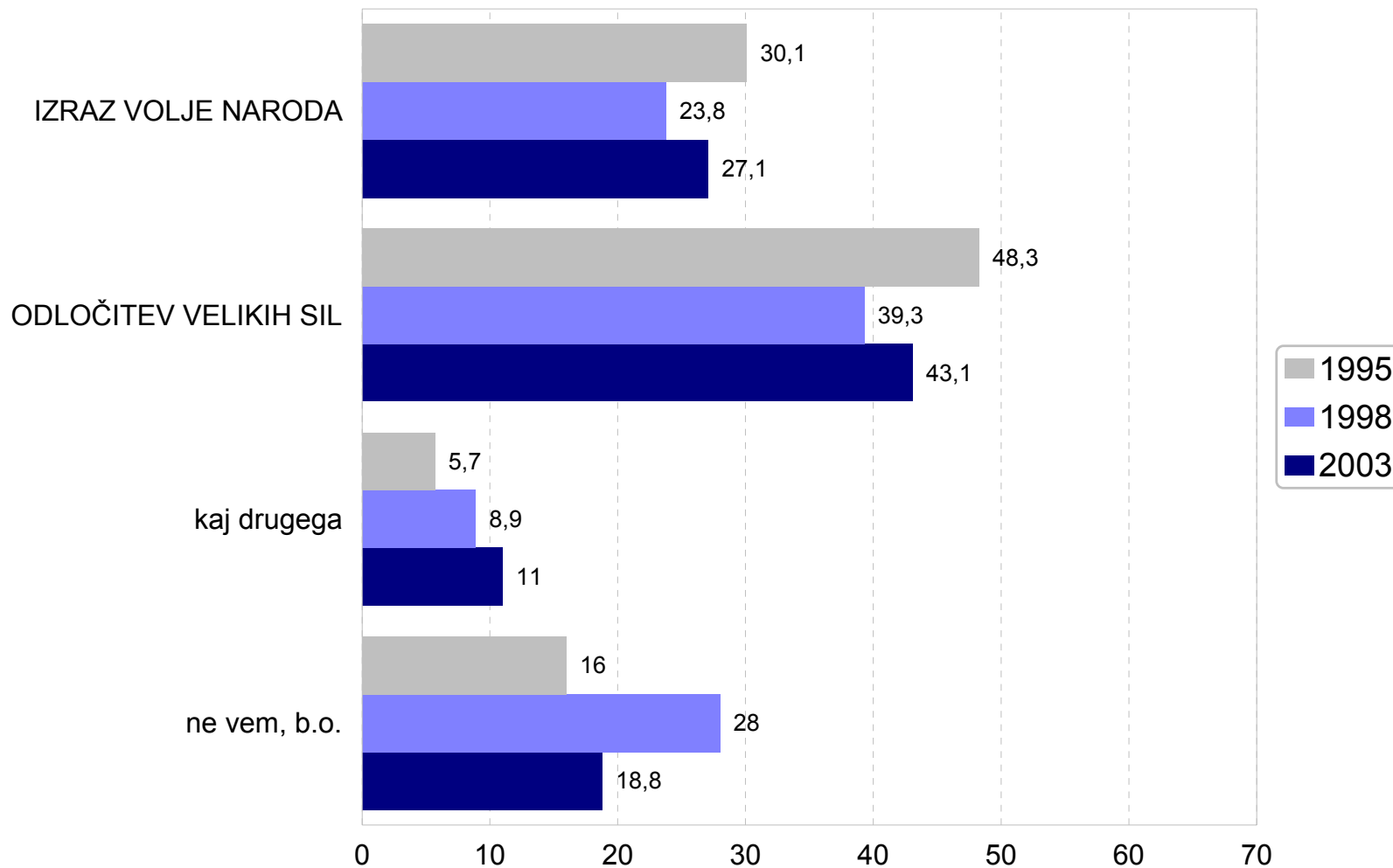

NAJPOMEMBNEJŠA OSEBNOST V SLOVENSKI ZGODOVINI

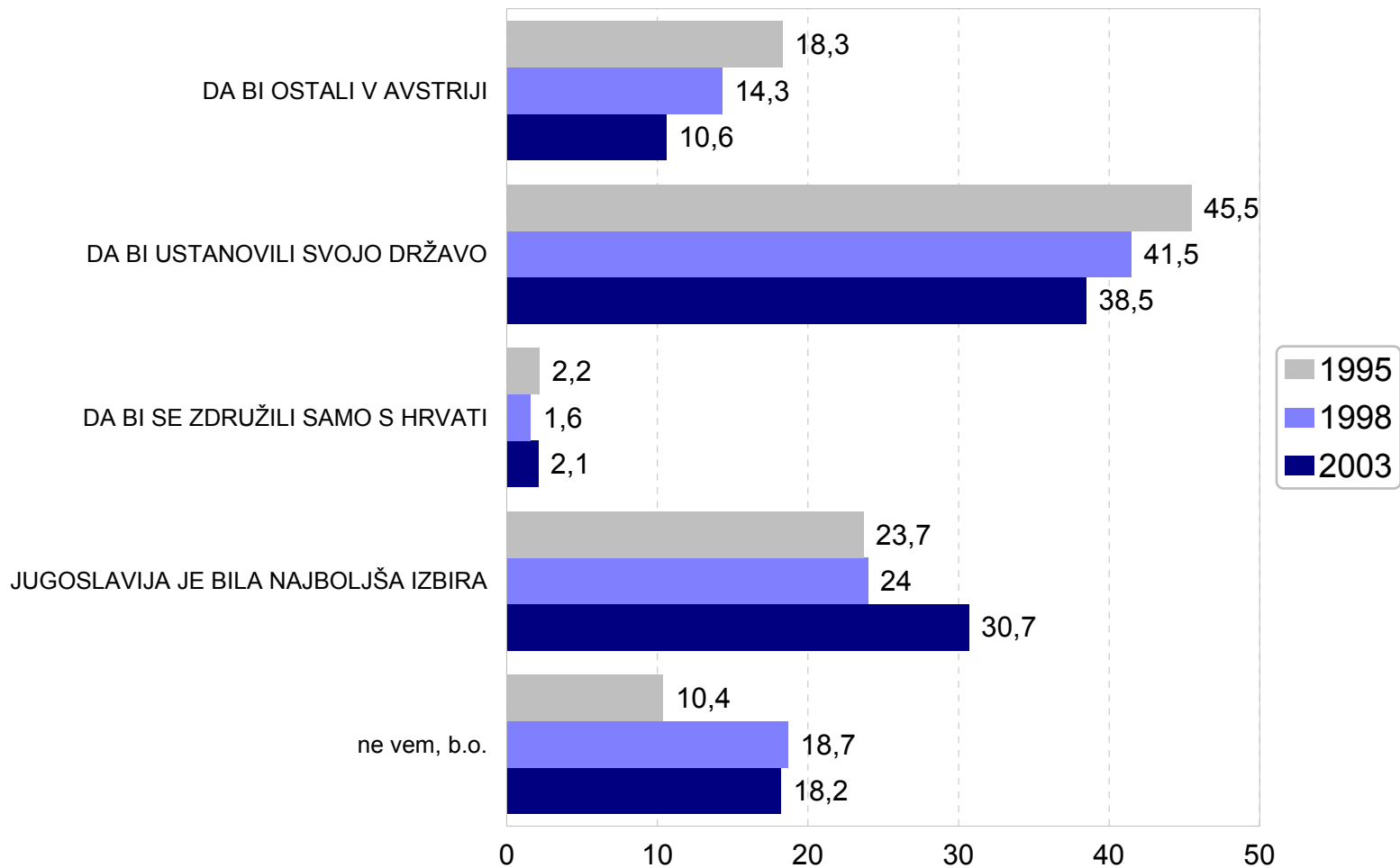
(seštevek dveh navedb, navedbe nad 1,5%)

VKLJUČITEV SLOVENIJE V SHS JE BILA ...

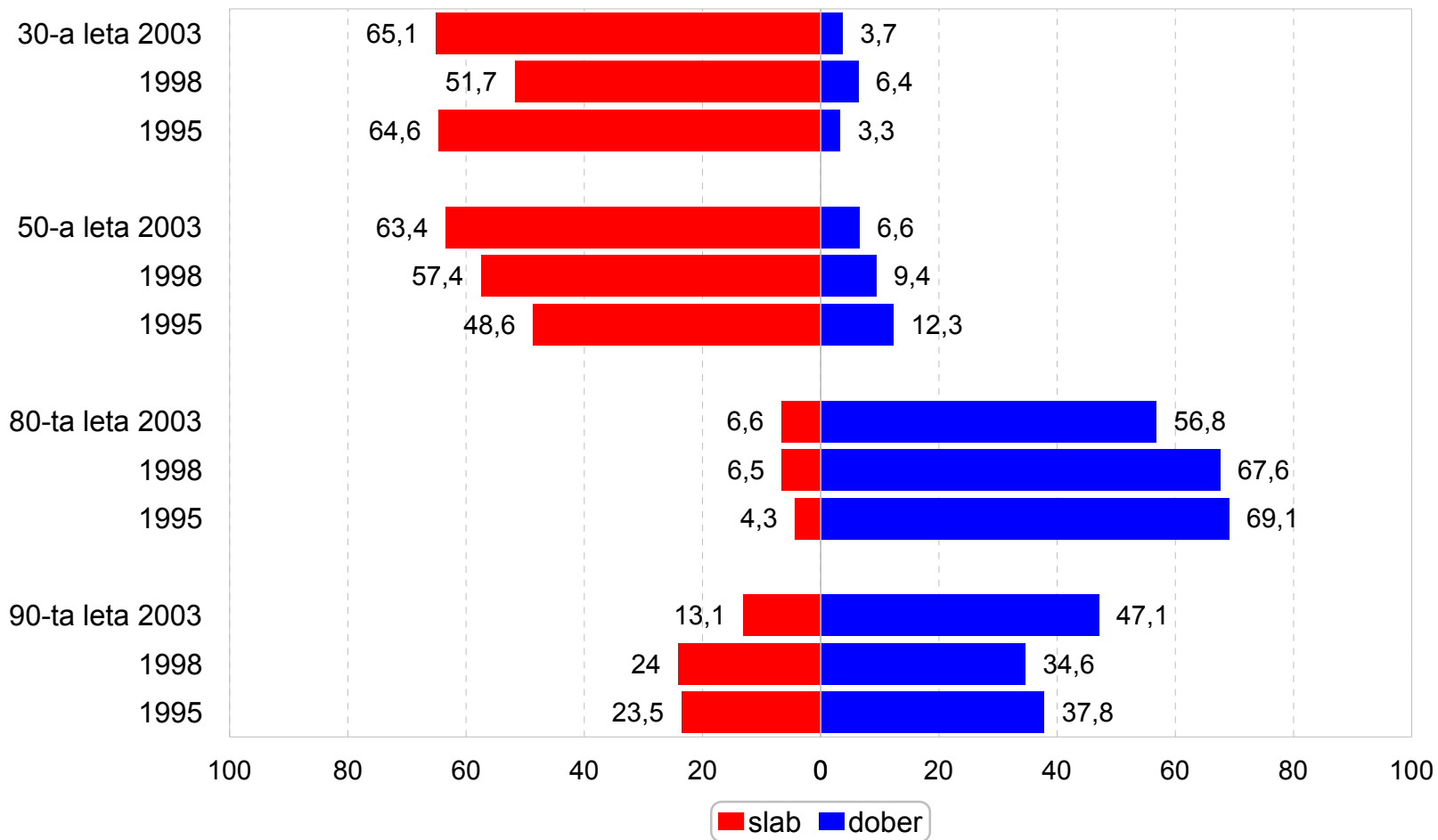
ALI BI BILO ZA SLOVENCE LETA 1918 BOLJE ...

2. Ocene razmer glede na
življenjski standard in
spoštovanje političnih pravic
– po obdobjih

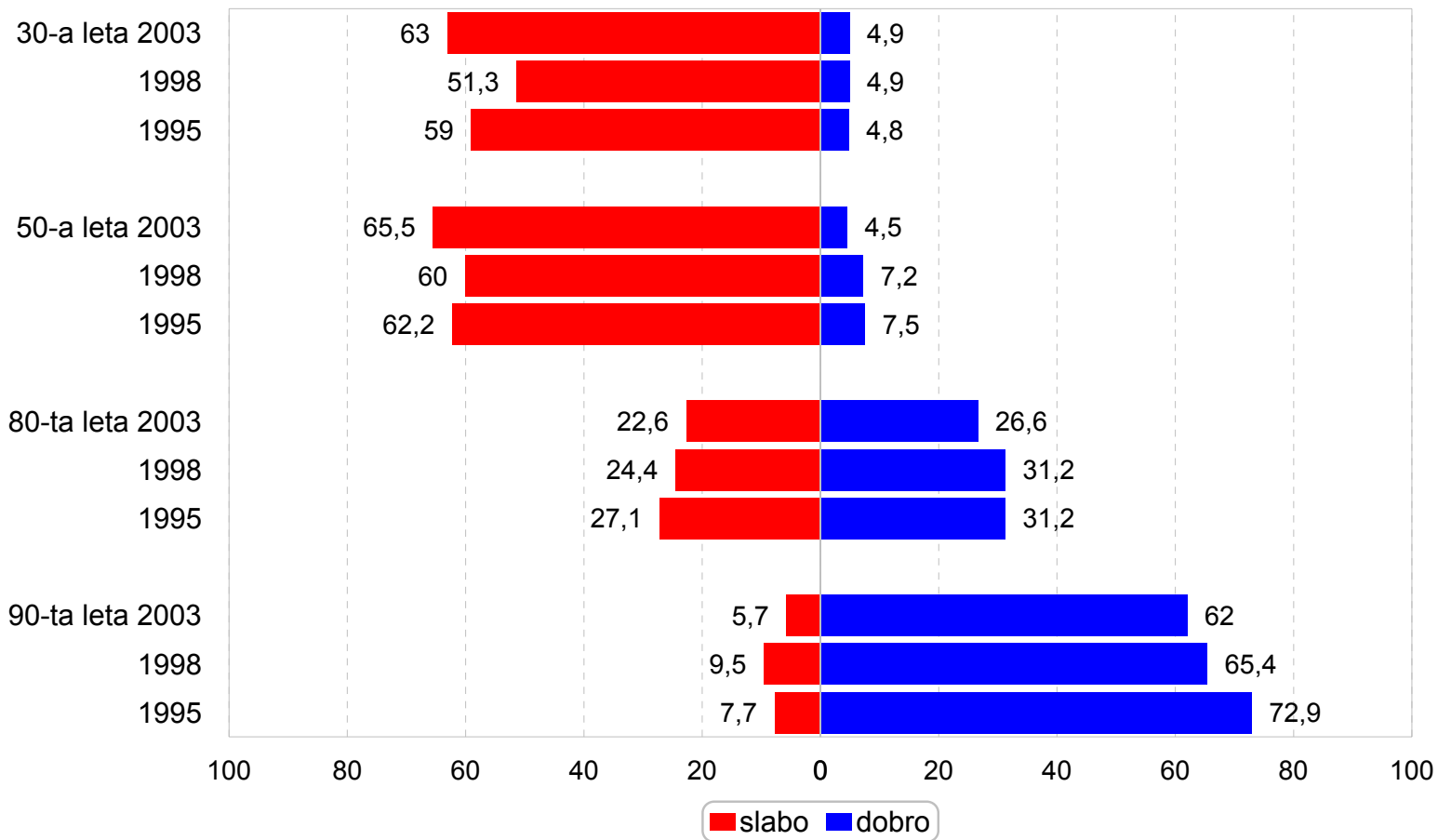
ŽIVLJENJSKI STANDARD IN MATERIALNI POGOJI

(seštevek odgovorov: "zelo slab + slab" in "dober + zelo dober")

SPOŠTOVANJE POLITIČNIH PRAVIC, SVOBODA GOVORA IN IZRAŽANJE POLITIČNEGA PREPRIČANJA

(seštevek odgovorov: "zelo slab + slab" in "dober + zelo dober")

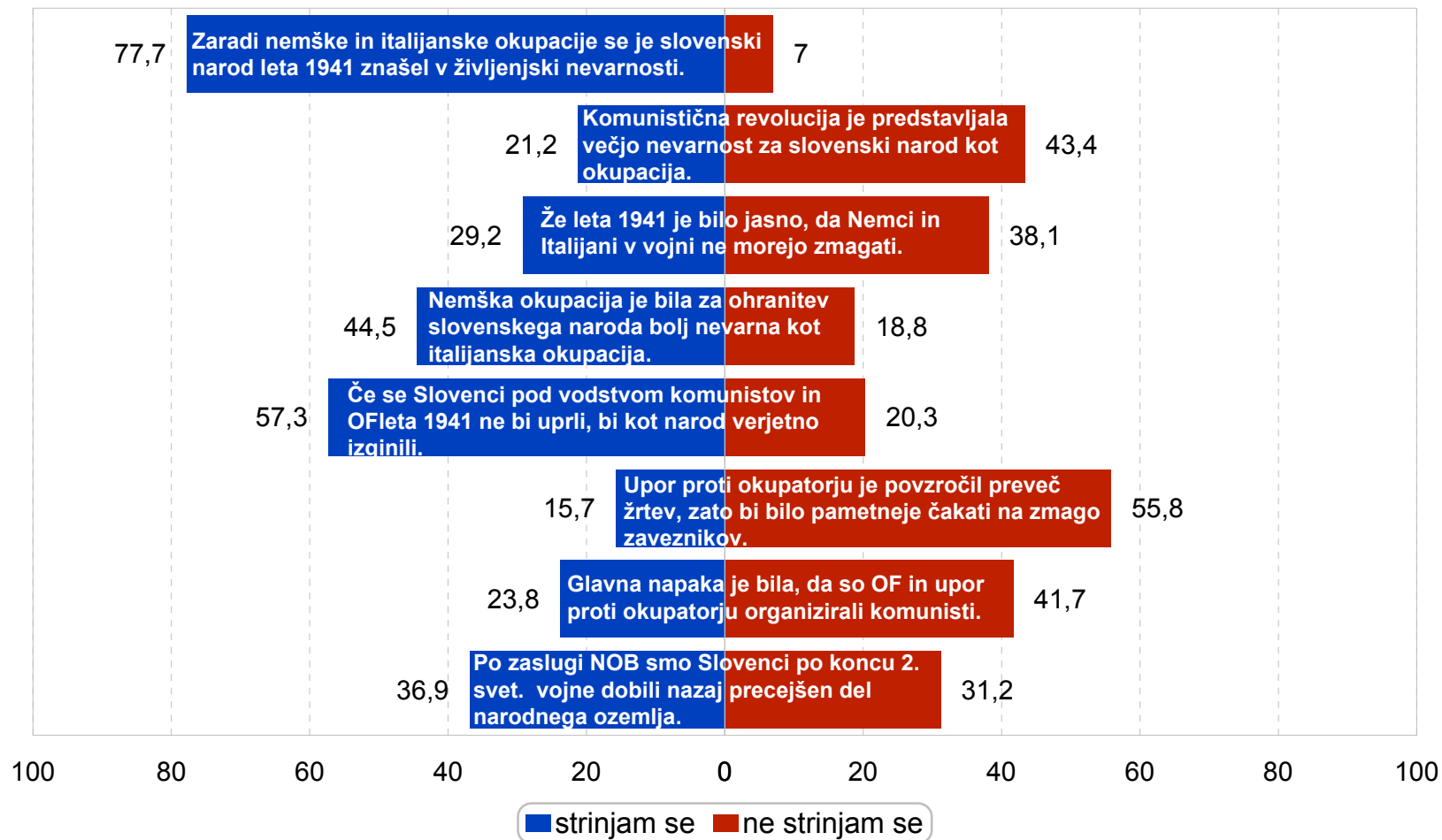

3. Pogledi na ključne dogodke in nosilce obdobja 1941-1945

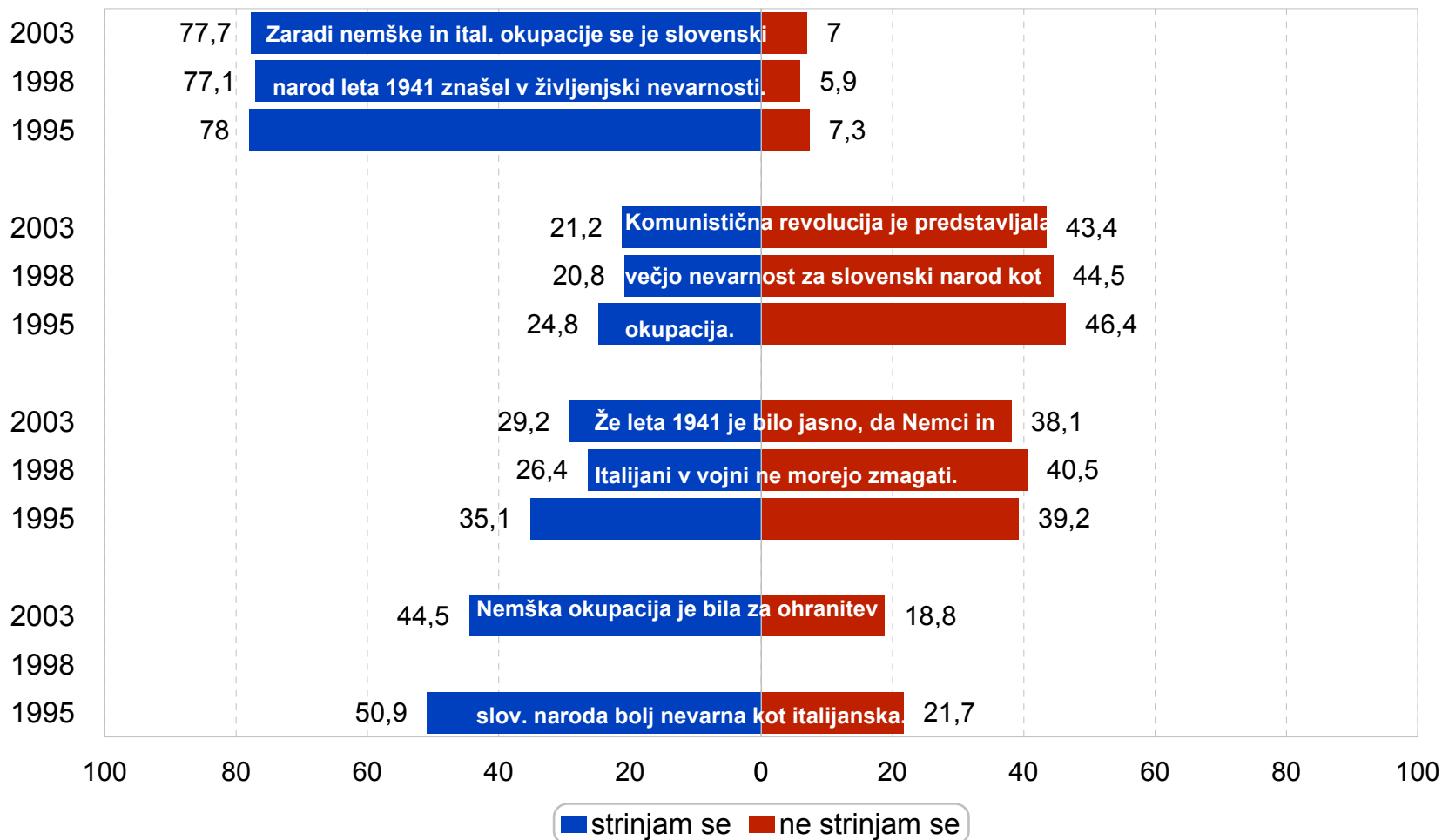
STRINJANJE S TRDITVAMI ...

(strinjanje: 1-se strinjam, 5-se ne strinjam; seštevek odgovorov: "1+2" in "3+4")

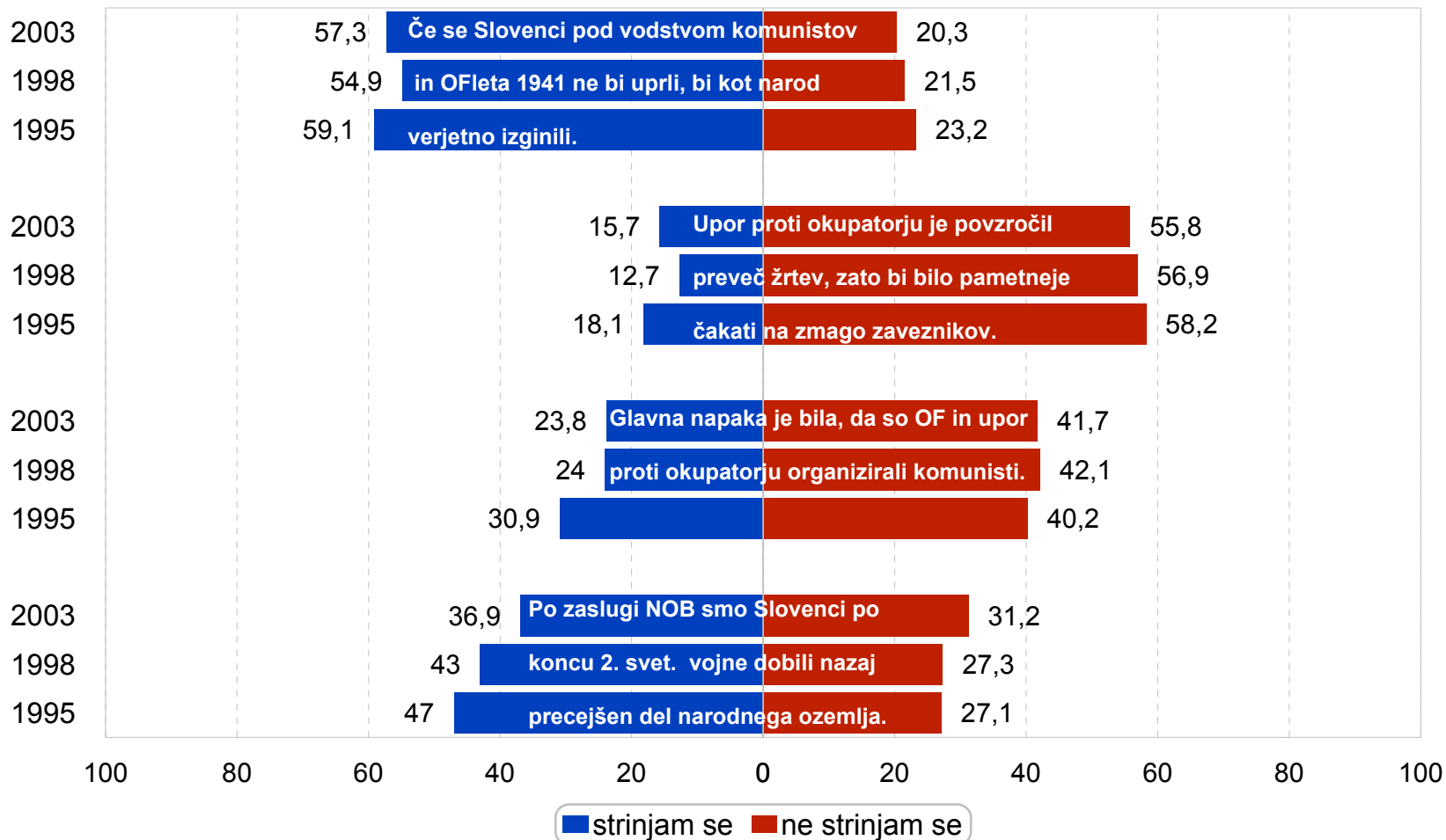
STRINJANJE S TRDITVAMI ...

(strinjanje: 1-se strinjam, 5-se ne strinjam; seštevek odgovorov: "1+2" in "3+4")

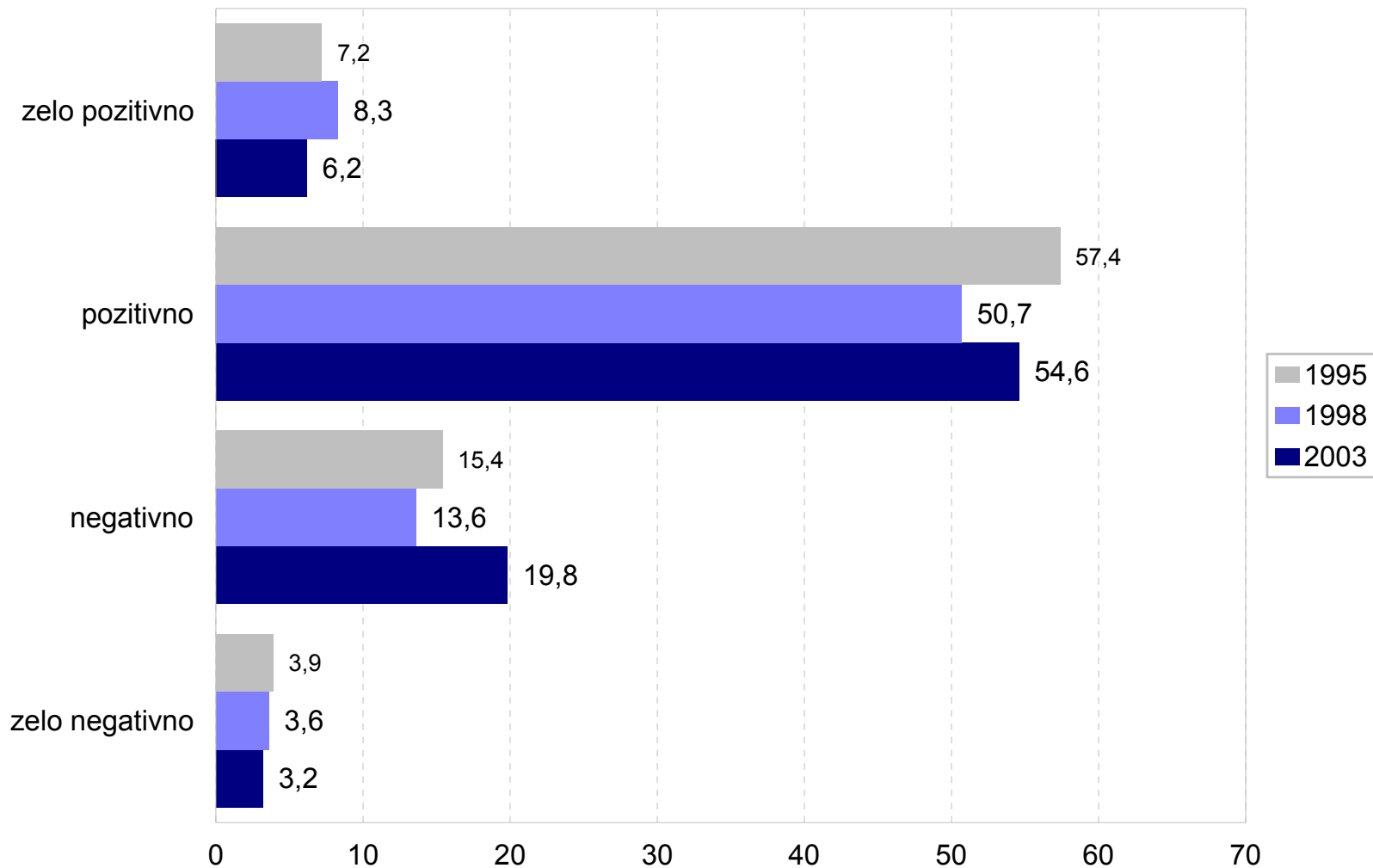

STRINJANJE S TRDITVAMI ...

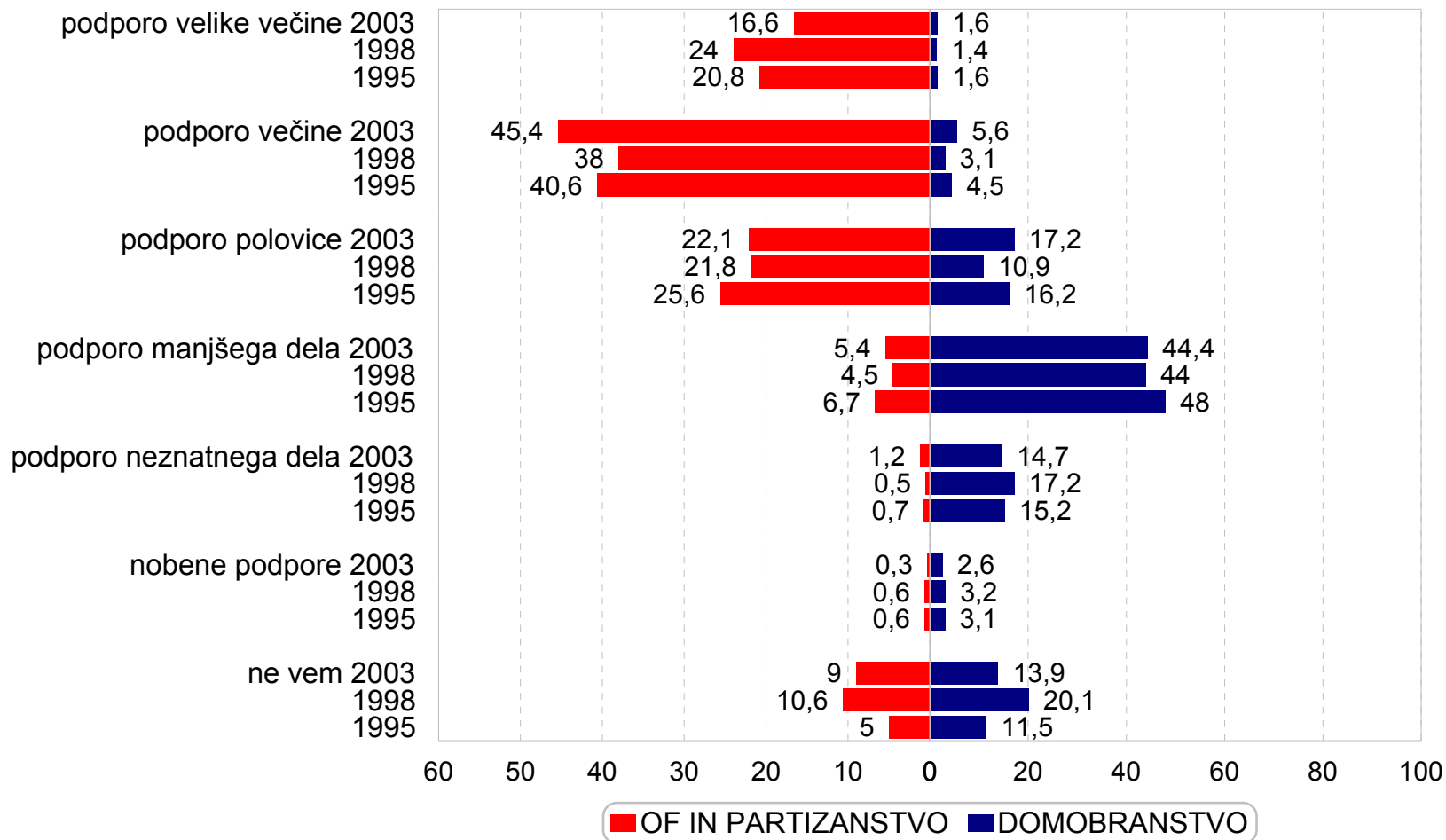
(strinjanje: 1-se strinjam, 5-se ne strinjam; seštevek odgovorov: "1+2" in "3+4")

KAKO BI OCENILI VLOGO SLOVENSKE KOMUNISTIČNE PARTIJE V ČASU OKUPACIJE MED 2. SVETOVNO VOJNO?

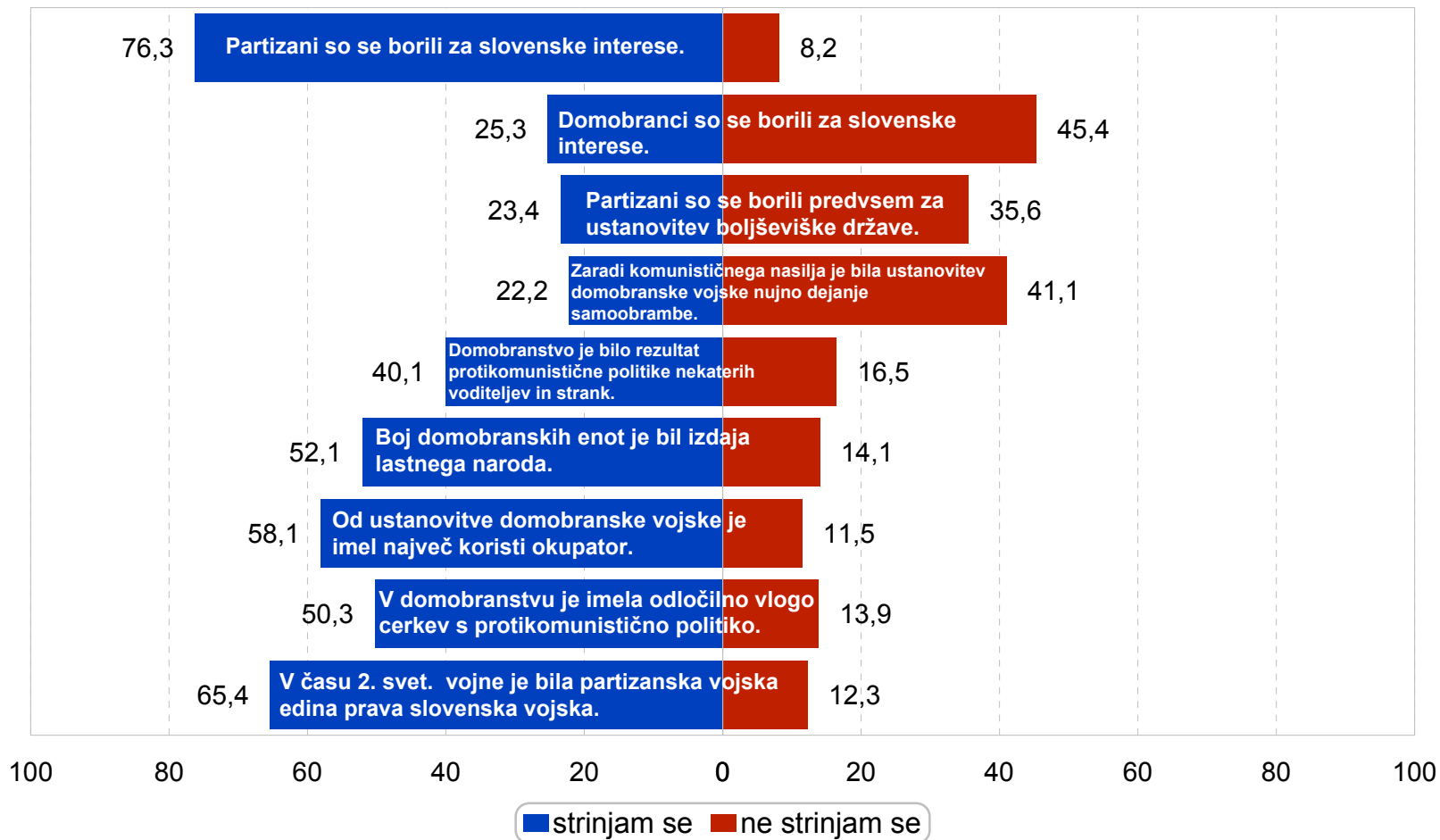

KAKŠNO PODPORO MED SLOVENSKIM PREBIVALSTVOM JE IMELO ...

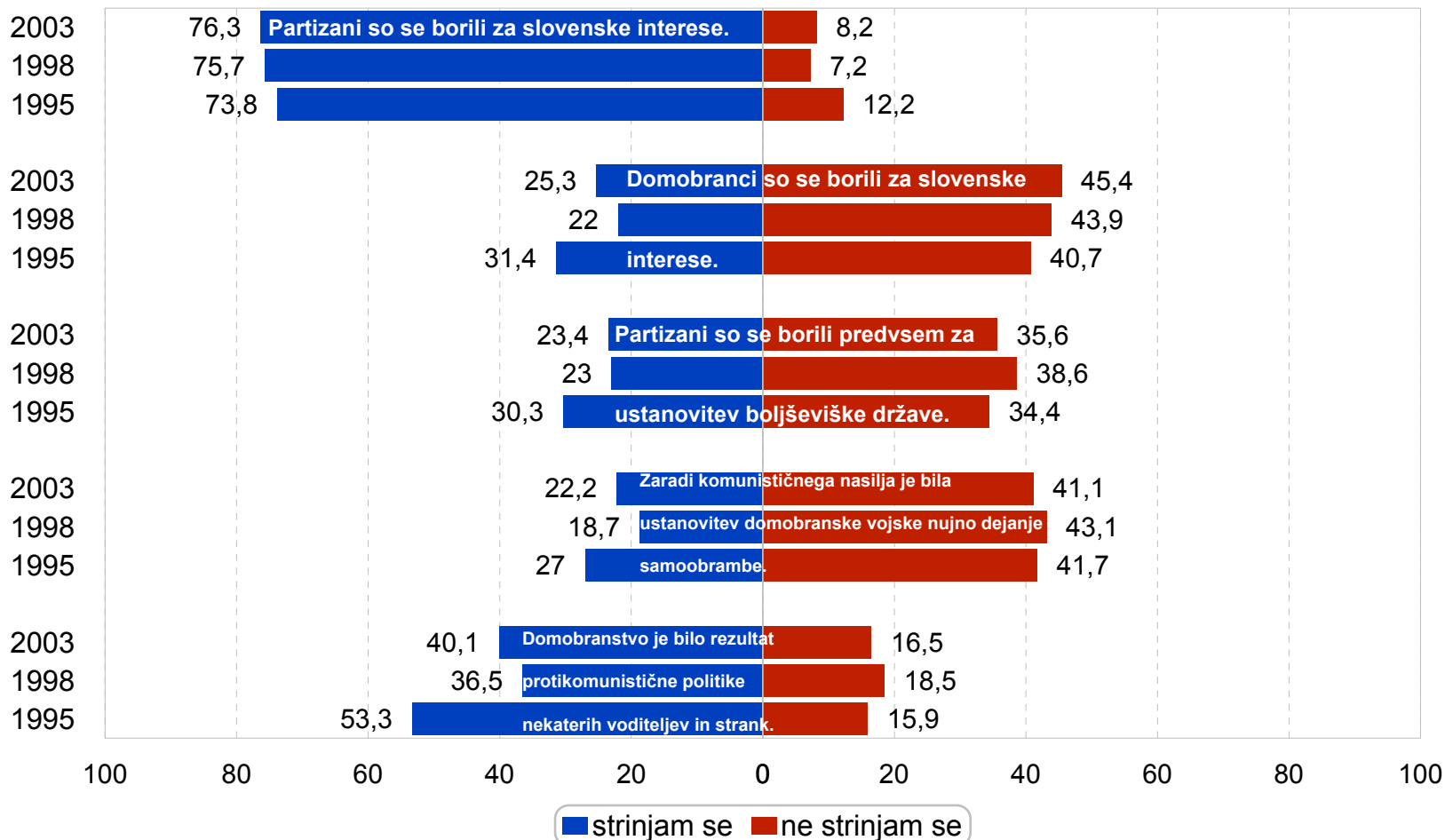
STRINJANJE S TRDITVAMI ...

(strinjanje: 1-se strinjam, 5-se ne strinjam; seštevek odgovorov: "1+2" in "3+4")

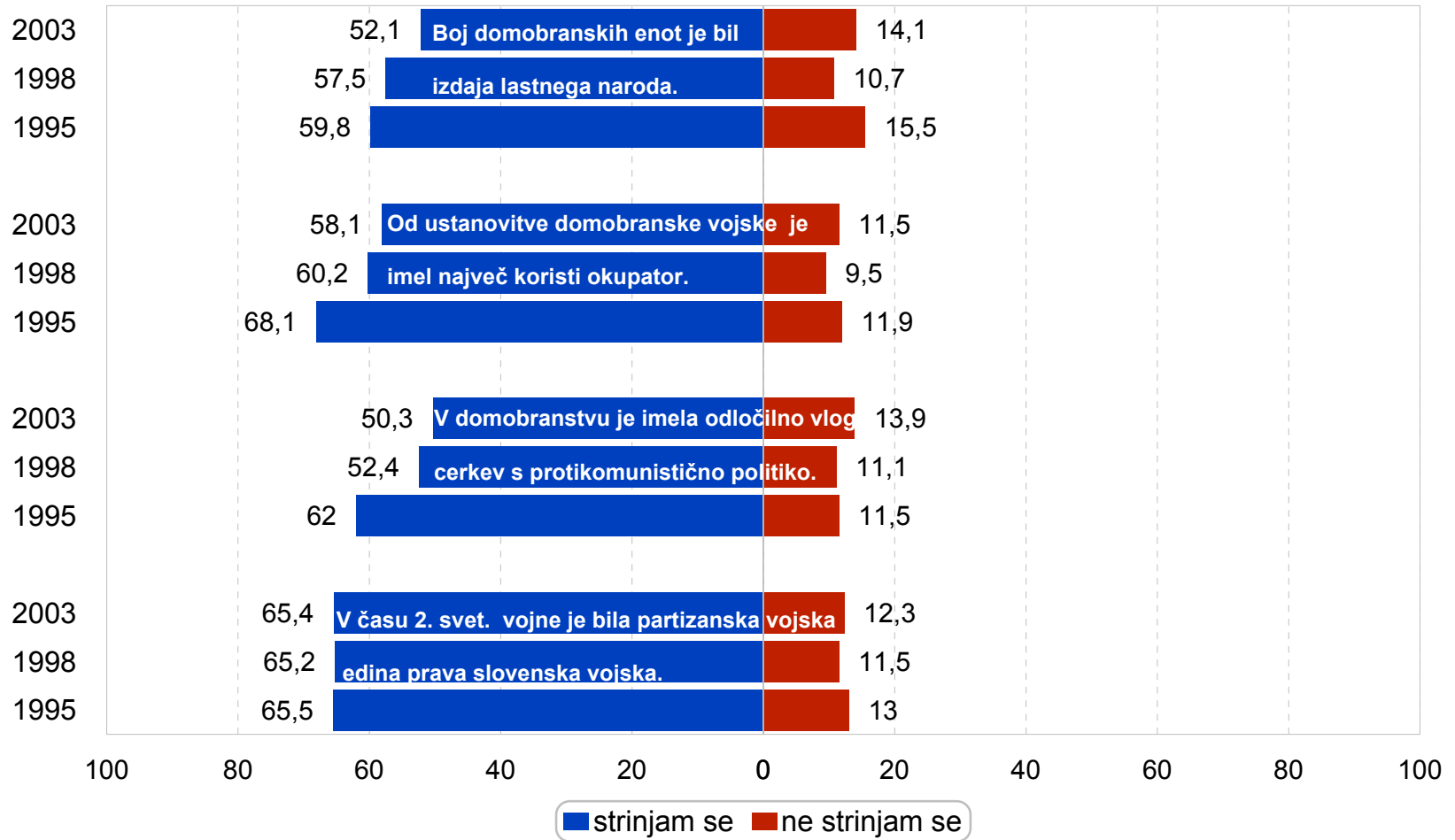
STRINJANJE S TRDITVAMI ...

(strinjanje: 1-se strinjam, 5-se ne strinjam; seštevek odgovorov: "1+2" in "3+4")

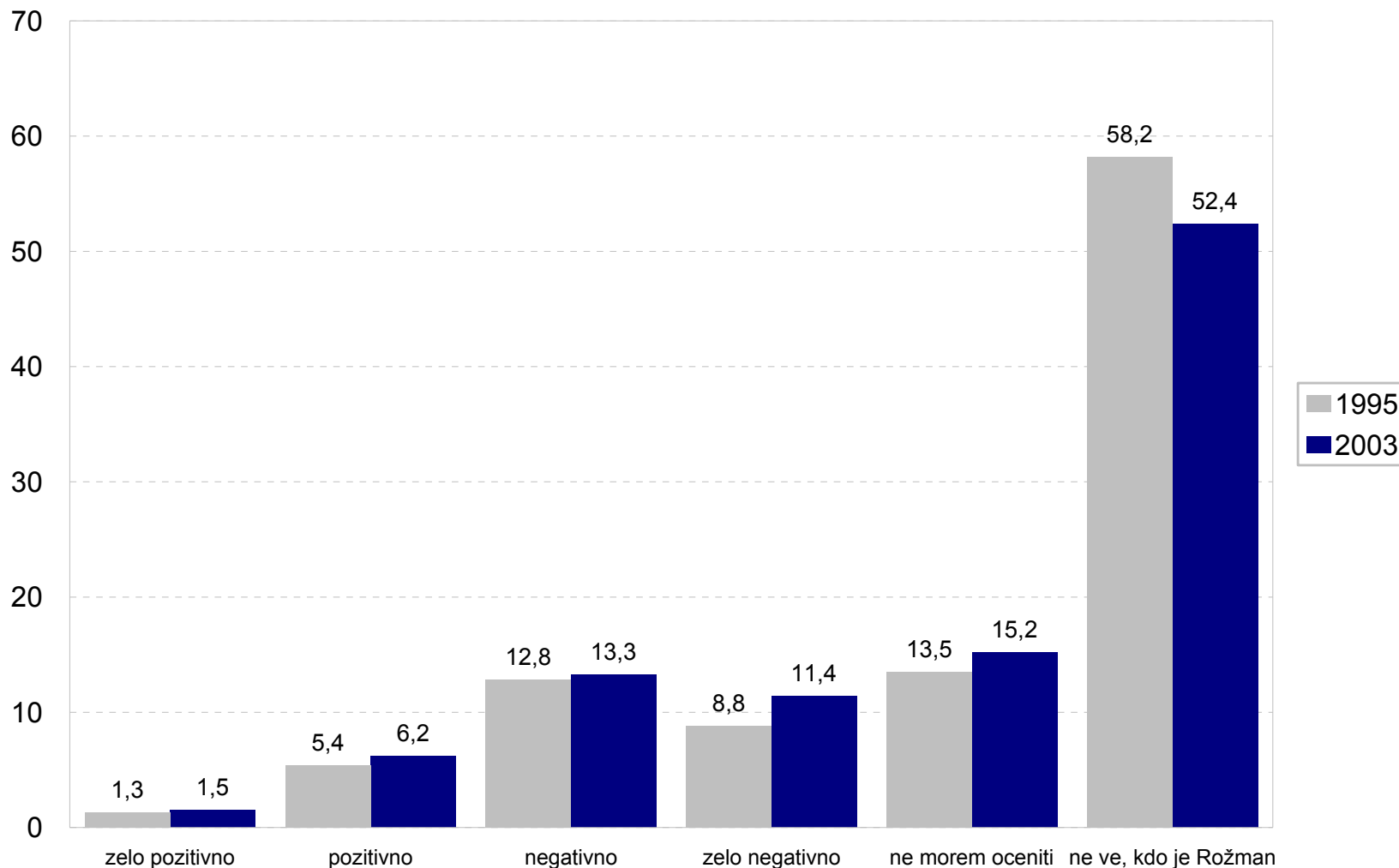
STRINJANJE S TRDITVAMI ...

(strinjanje: 1-se strinjam, 5-se ne strinjam; seštevek odgovorov: "1+2" in "3+4")

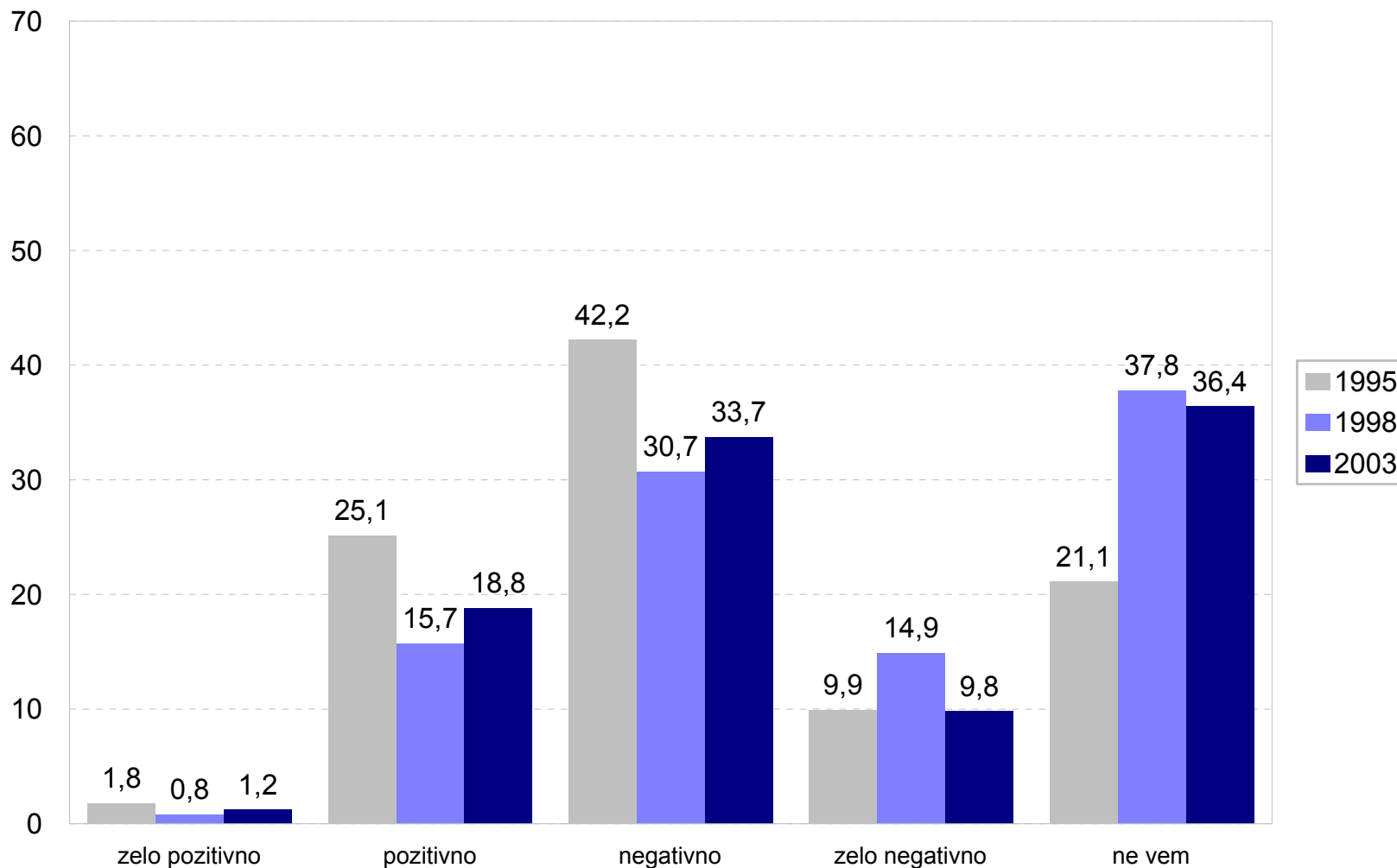

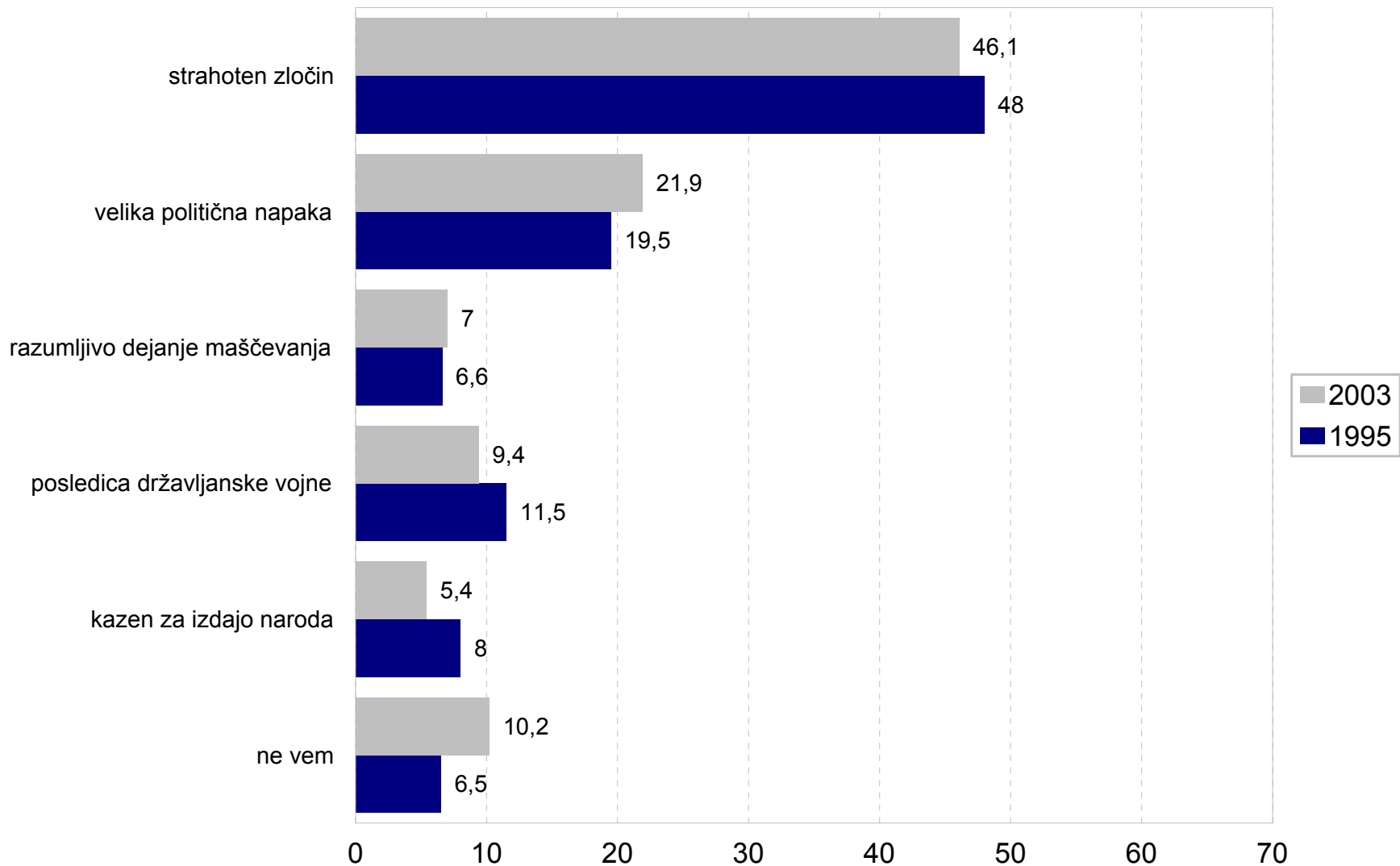
ALI LAHKO OCENITE POLITIČNO VLOGO DR. GRIGORIJA ROŽMANA, KOT LJUBLJANSKEGA NADŠKOFA, V ČASU 2. SVETOVNE VOJNE?

ALI LAHKO OCENITE VLOGO VODSTVA SLOVENSKE RIMO-KATOLIŠKE CERKVE V ČASU OKUPACIJE 2. SVETOVNE VOJNE?

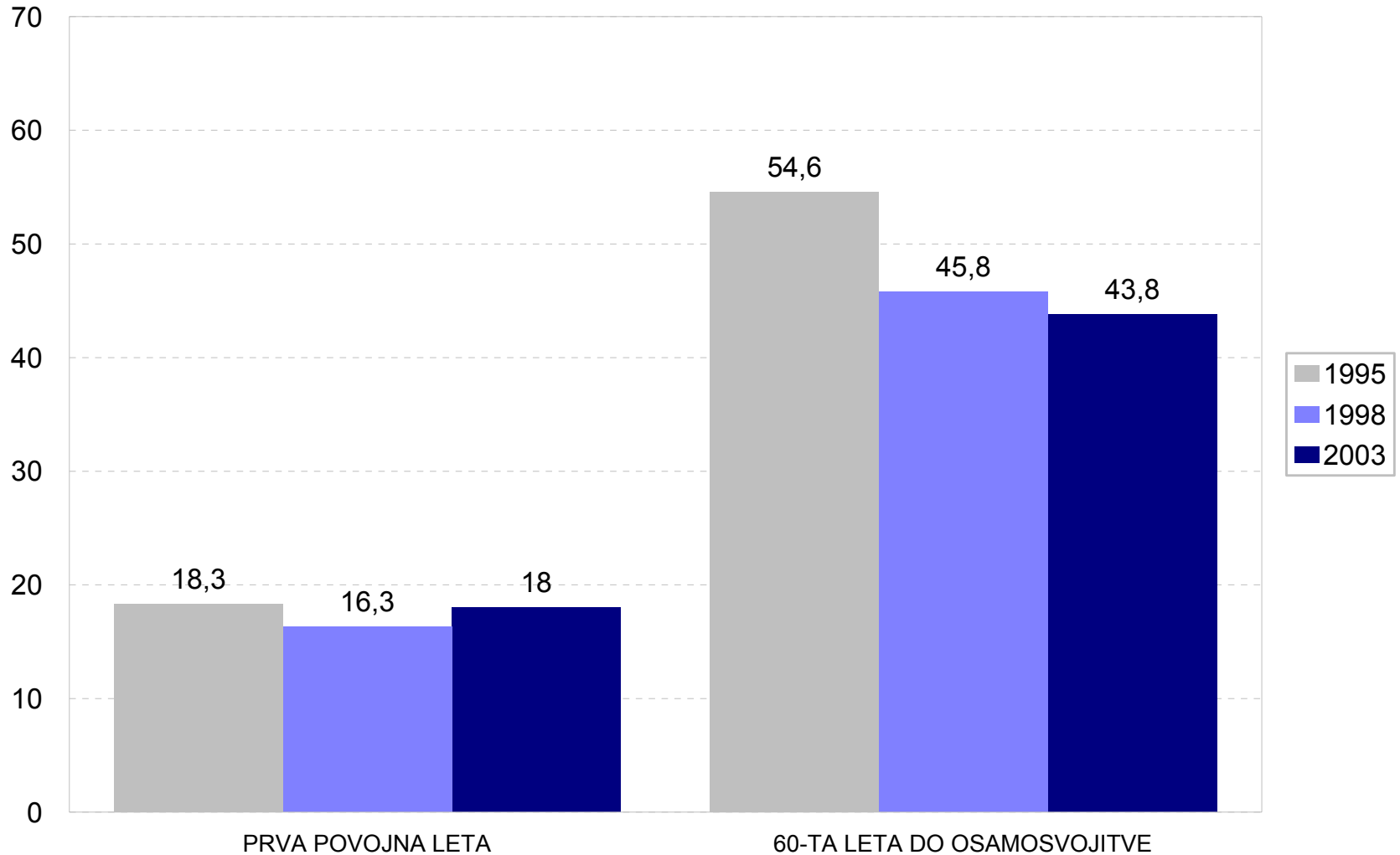
KAKO OCENJUJETE POVOJNE POBOJE DOMOBRANCEV IN DRUGIH BEGUNCEV LETA 1945?

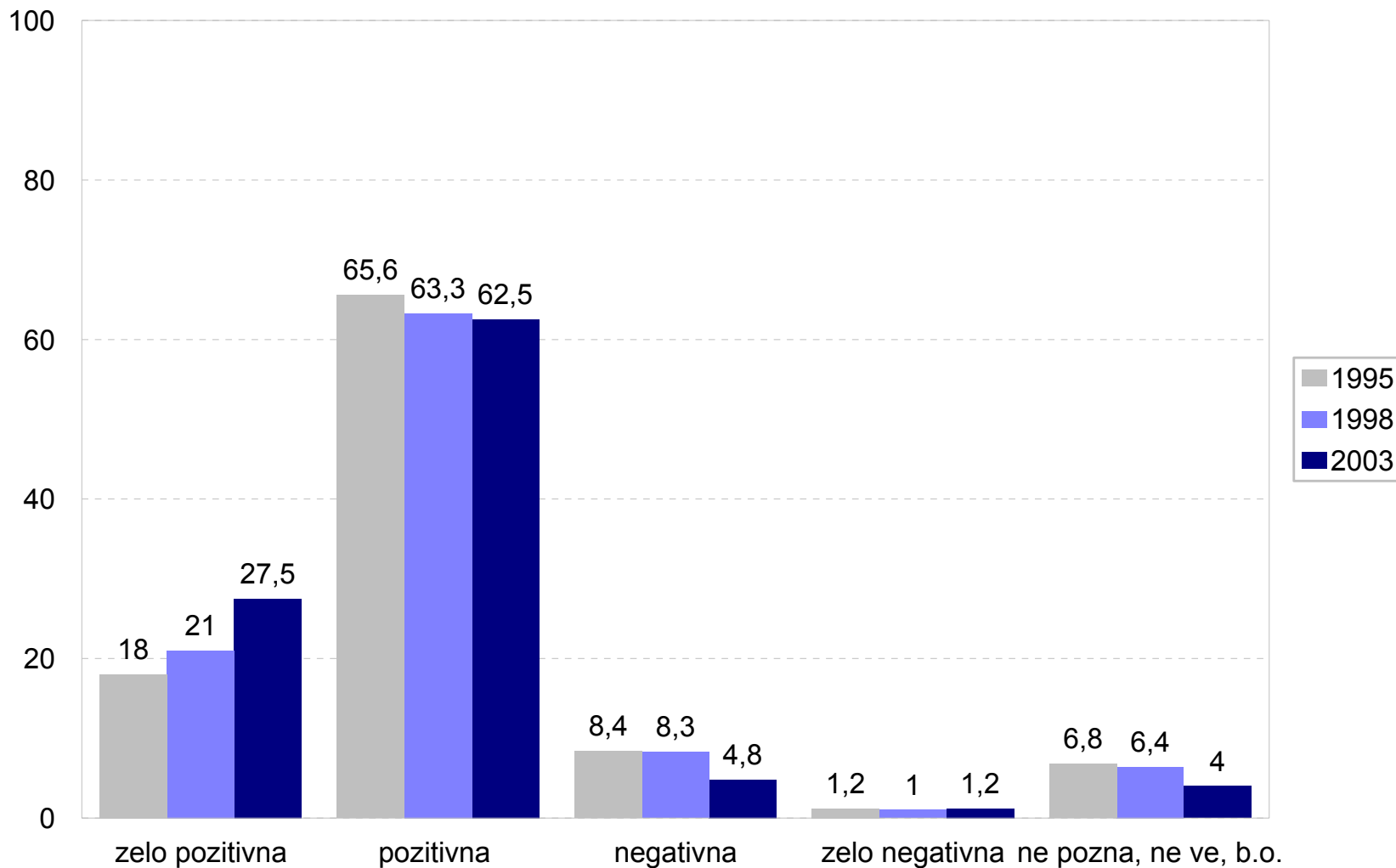
4. Ocena dogodkov in nosilcev povojnega razvoja 1945-1990 in nosilcev osamosvojitve

ALI SE JE REŽIM V SFR JUGOSLAVIJI RAZLIKOVAL OD REŽIMA V SOVJETSKI ZVEZI IN V DRŽAVAH VZHODNEGA BLOKA?

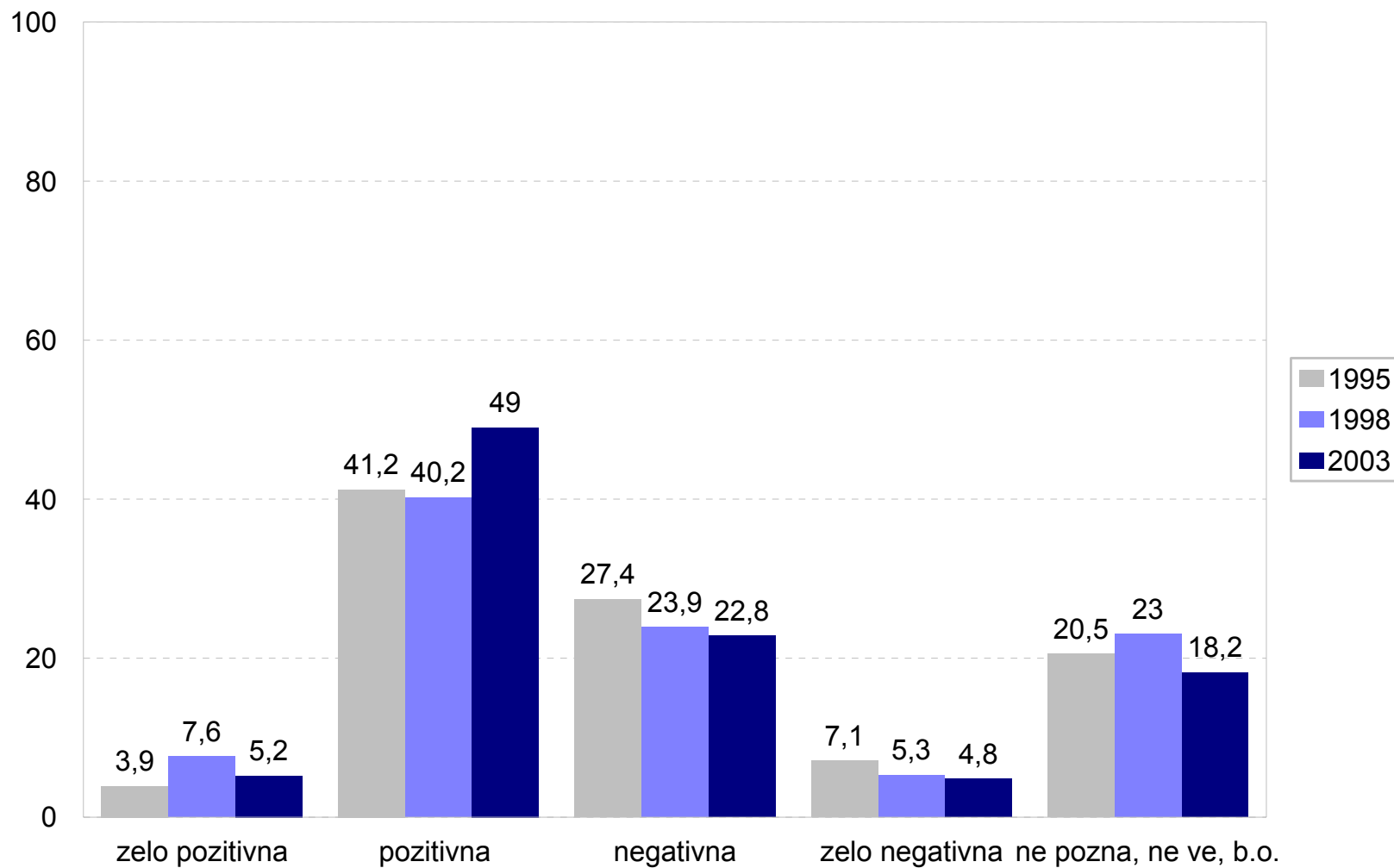
(delež odgovorov "bistveno se je razlikoval")

KAKO OCENJUJETE ZGODOVINSKO VLOGO JOSIPA BROZA TITA?

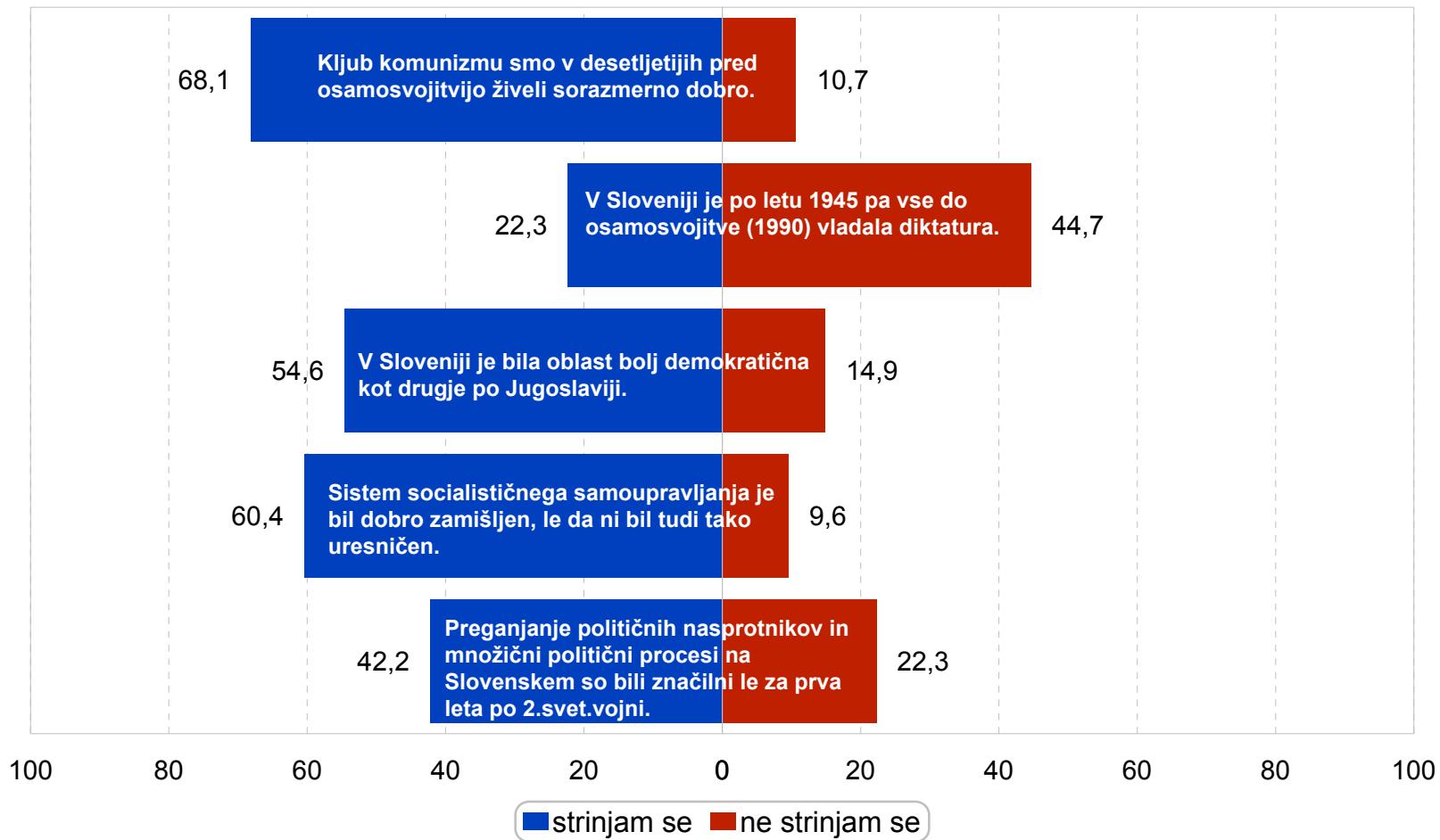

KAKO OCENJUJETE VLOGO EDVARDA KARDELJA?

STRINJANJE S TRDITVAMI ...

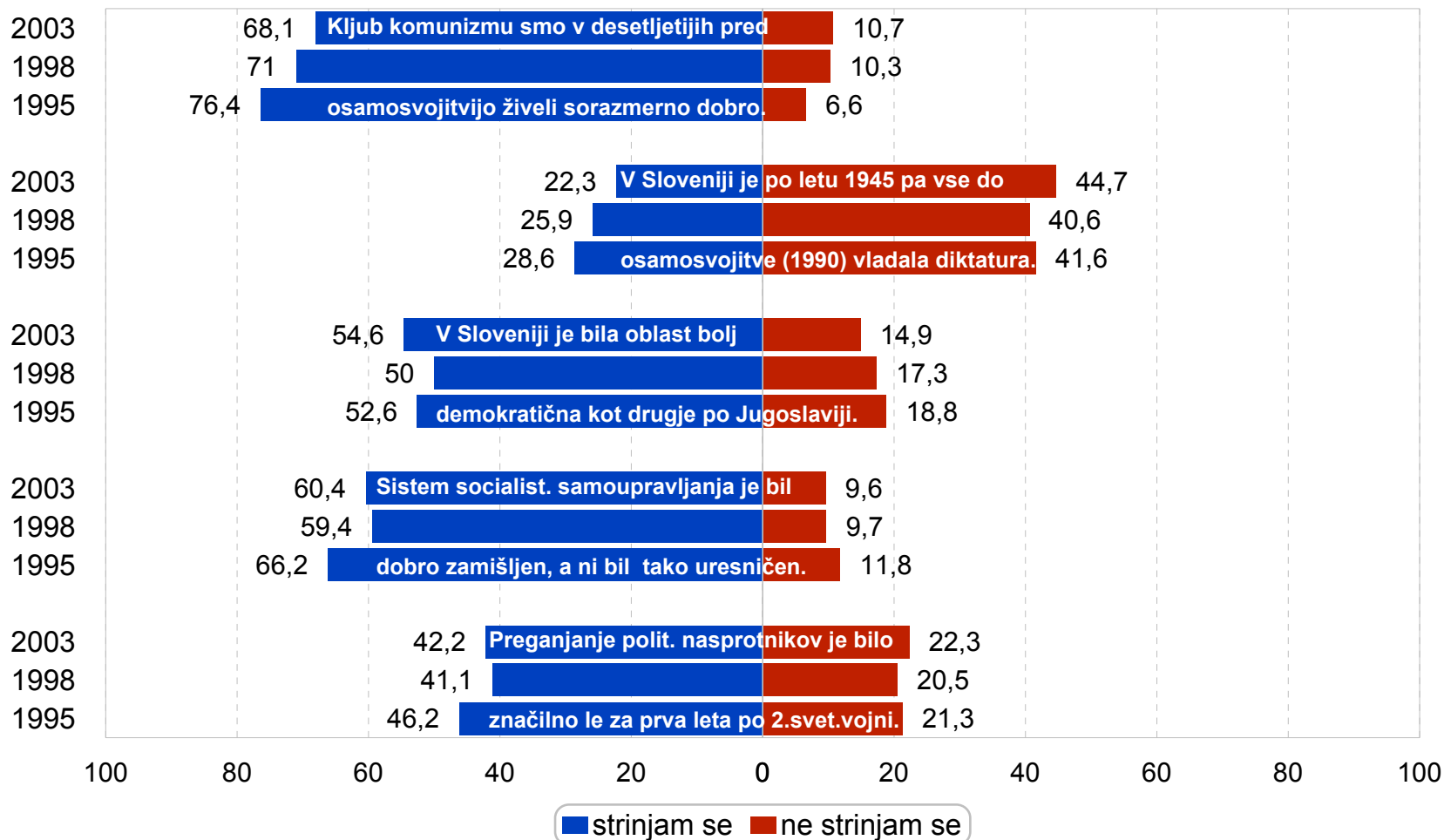
(strinjanje: 1-se strinjam, 5-se ne strinjam; seštevek odgovorov: "1+2" in "3+4")

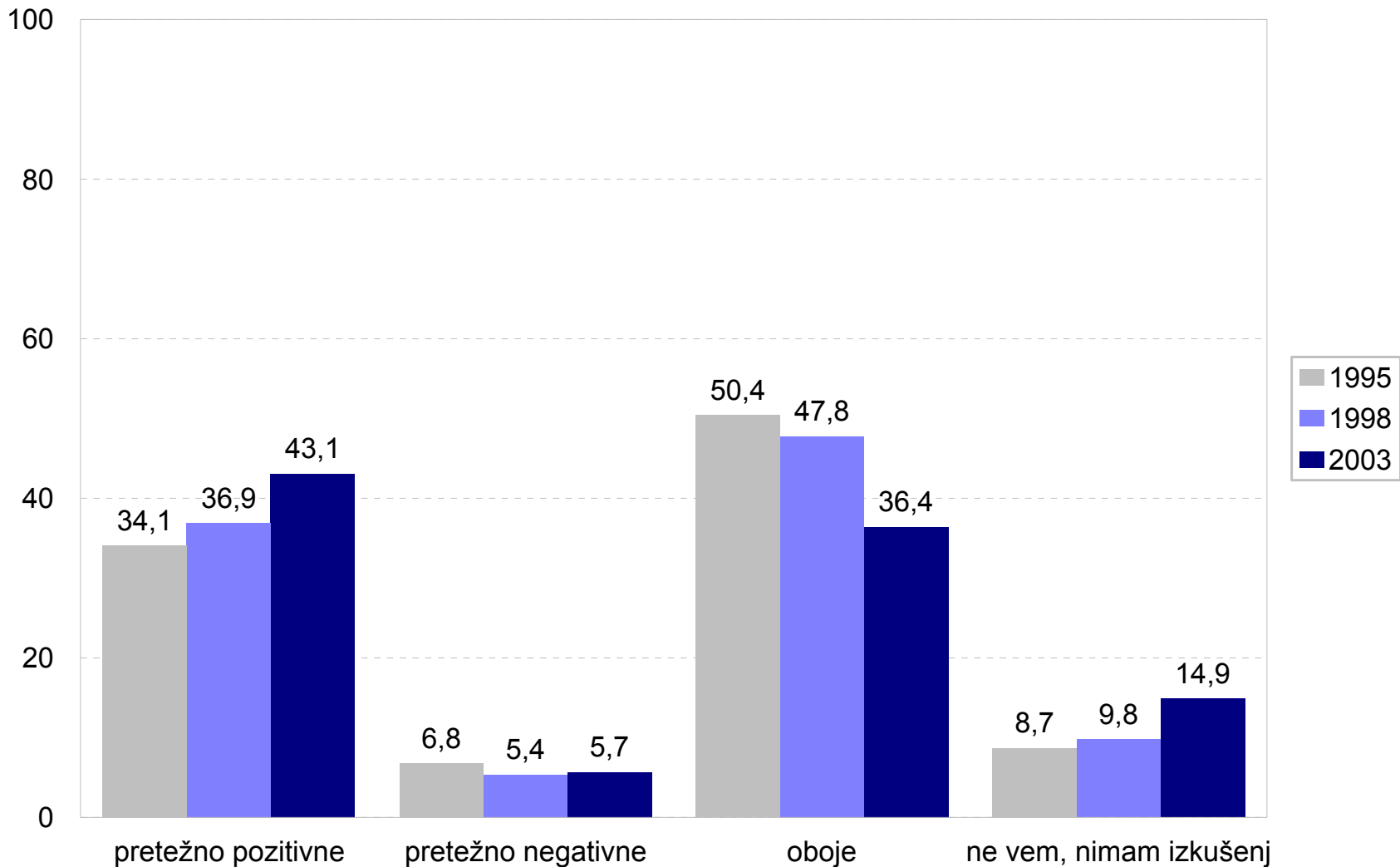

STRINJANJE S TRDITVAMI ...

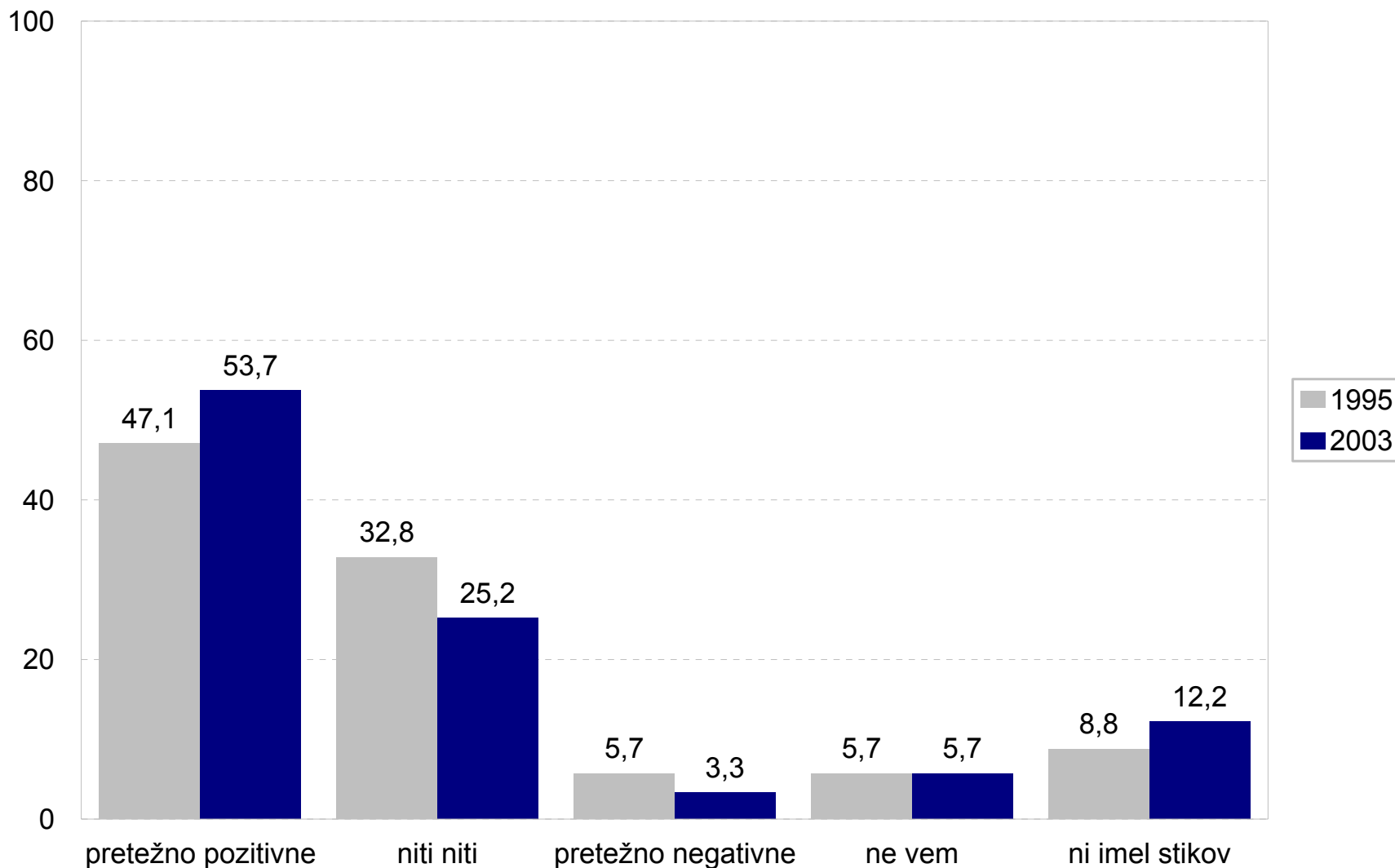
(strinjanje: 1-se strinjam, 5-se ne strinjam; seštevek odgovorov: "1+2" in "3+4")

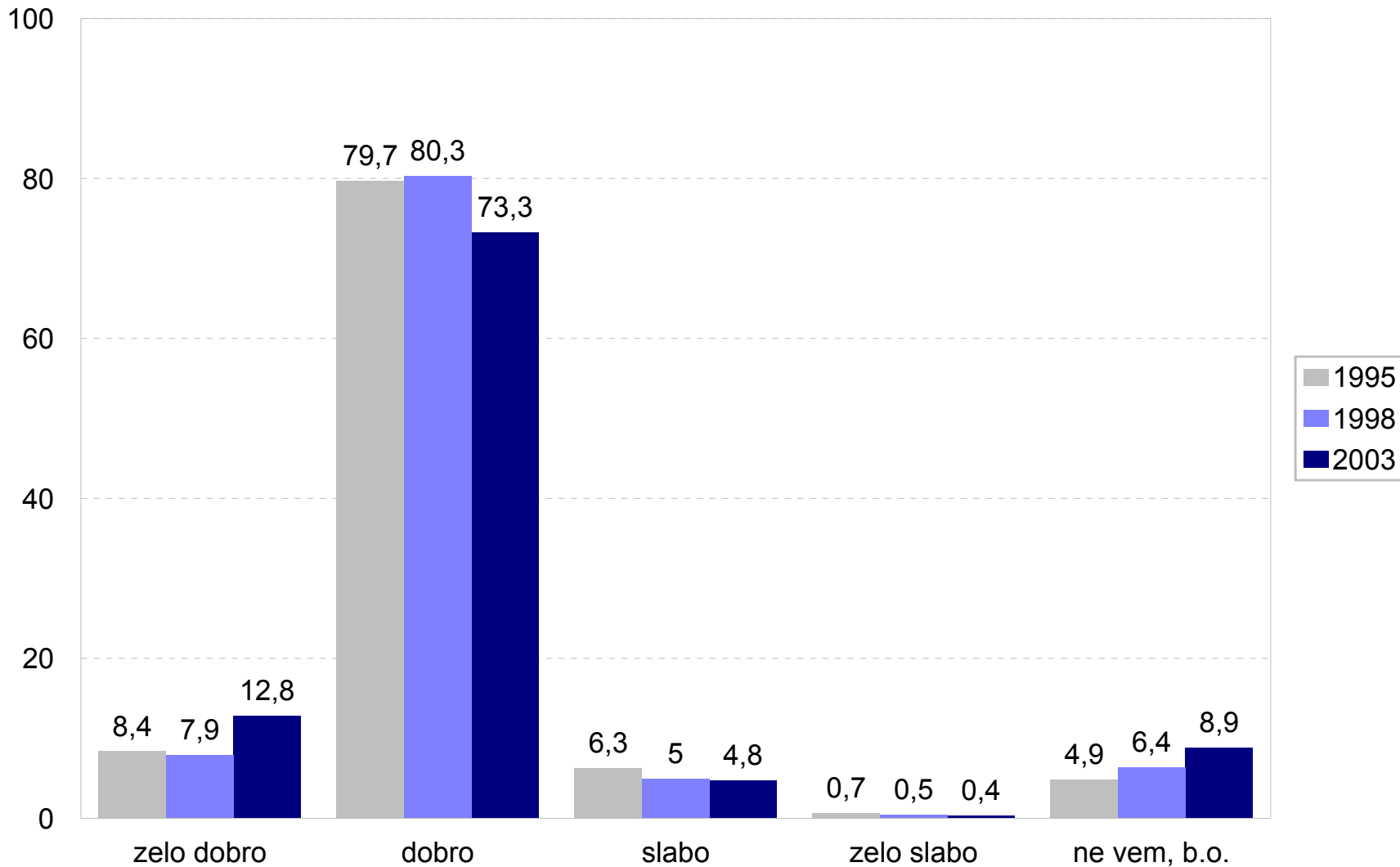
KAKO BI OPREDELILI SPOMIN NA SFRJ? KAKŠNE SO VAŠE OSEBNE IZKUŠNJE?

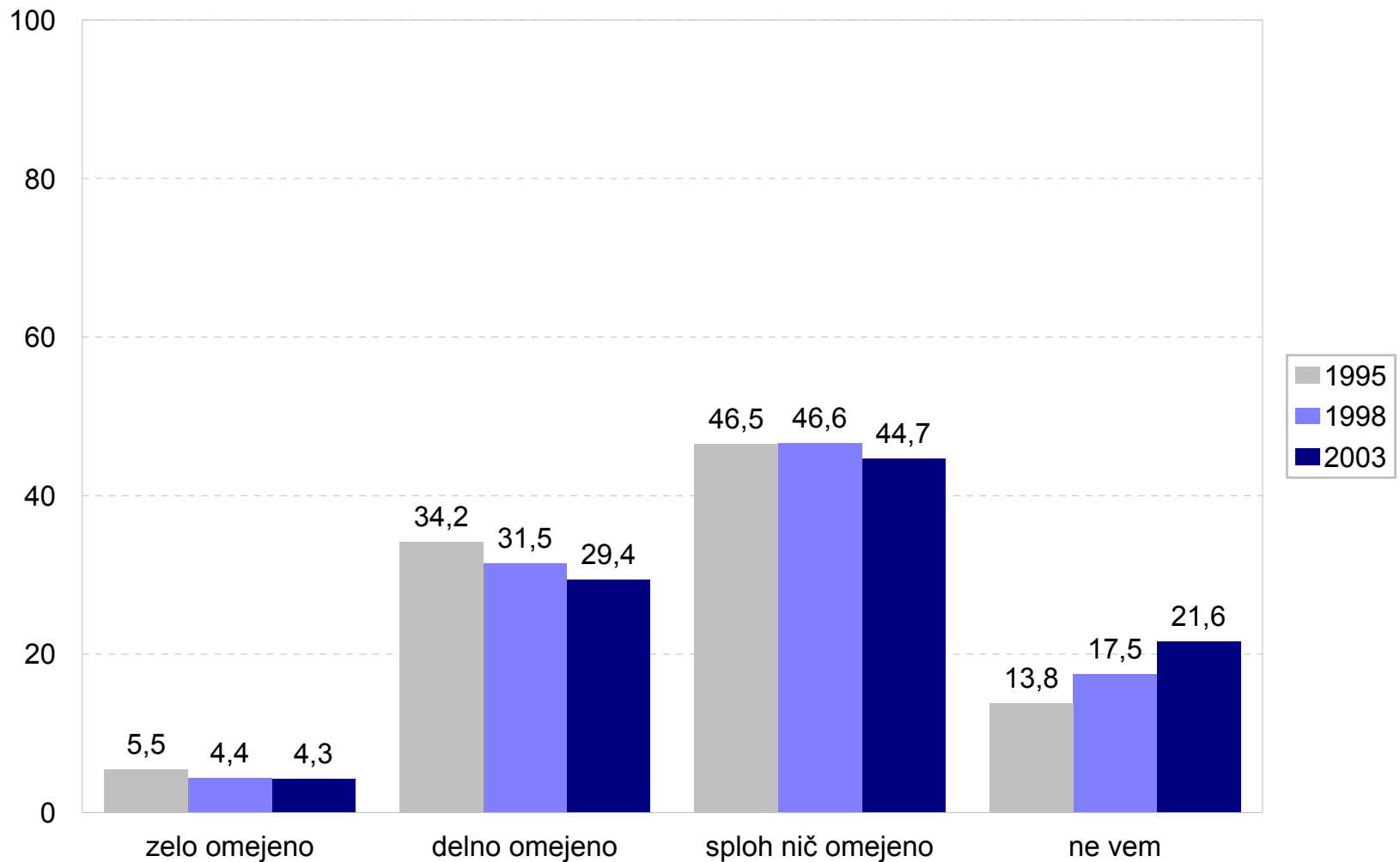
KAKŠNE SO VAŠE OSEBNE IZKUŠNJE V STIKIH Z LJUDMI IZ DRUGIH REPUBLIK V SFRJ?

KAKO STE ŽIVELI V ČASU SFRJ?

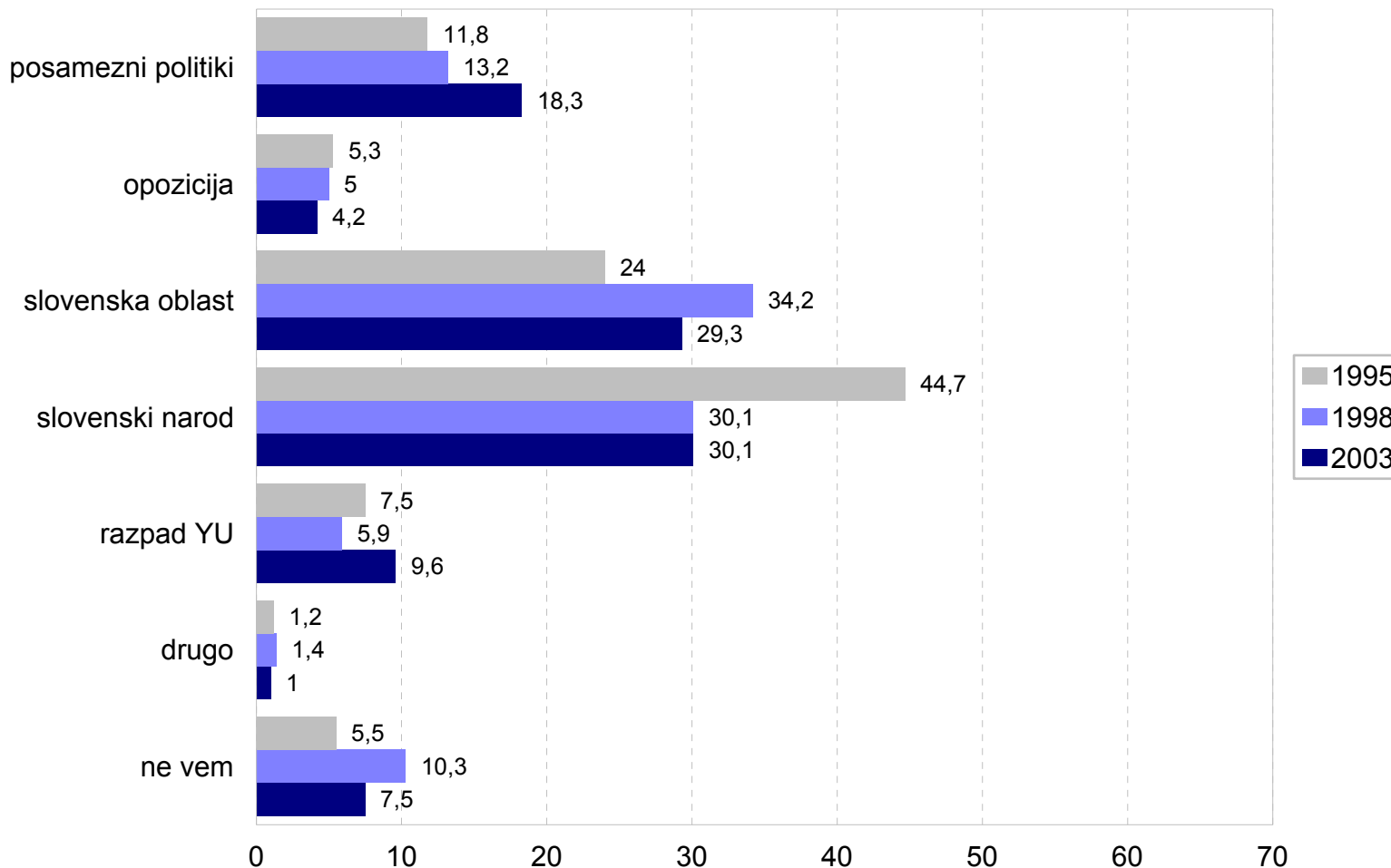

STE SE V ČASU SFRJ POČUTILI OMEJEVANEGA Z VIDIKA ČLOVEKOVIH IN POLITIČNIH PRAVIC?

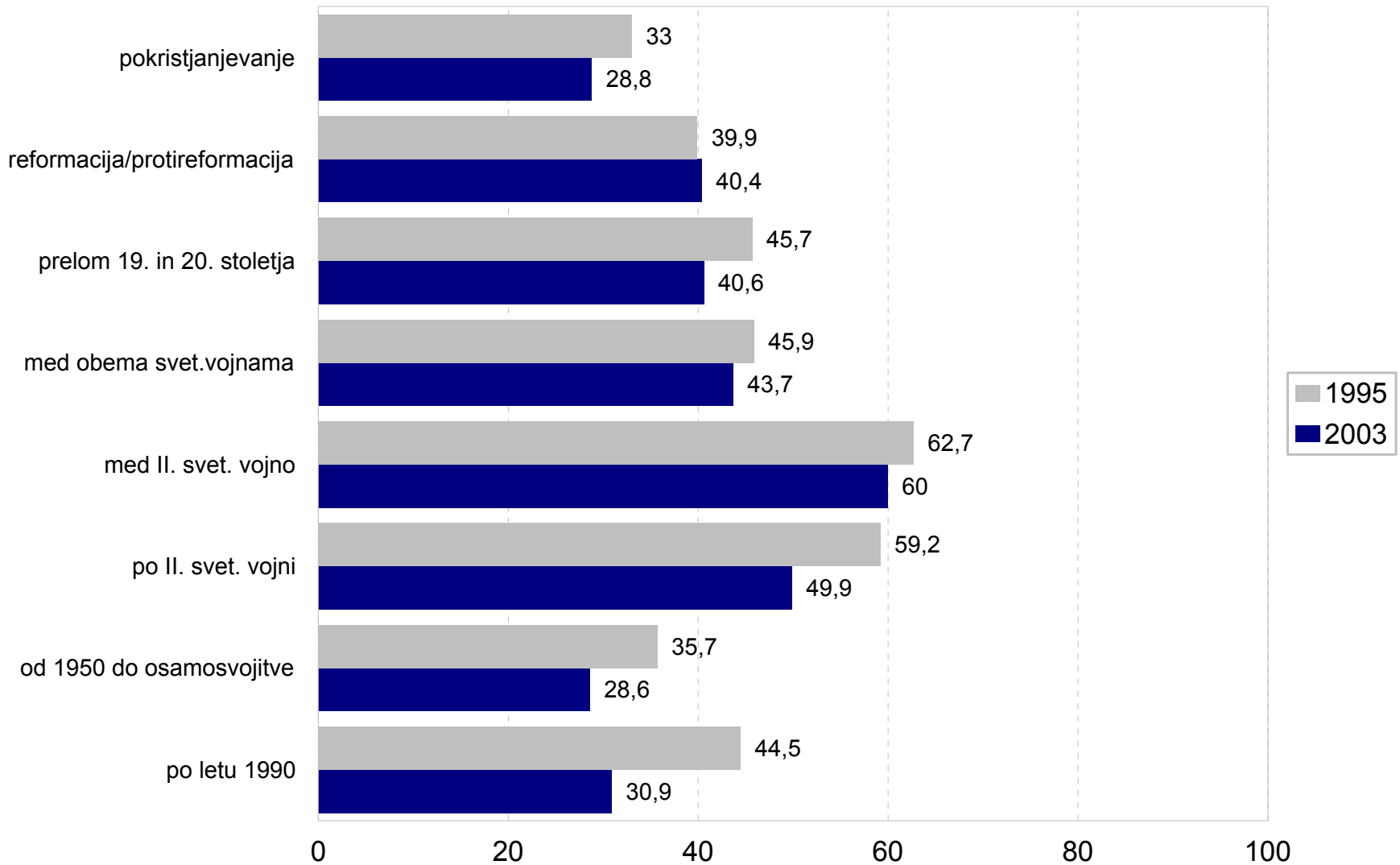
KAJ JE BISTVENO PRISPEVALO K OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE LETA 1991?

(za leti 1998 in 2003 prikazana 1. navedba)

5. Pogledi na dogodke, ki so razdvajali slovenski narod

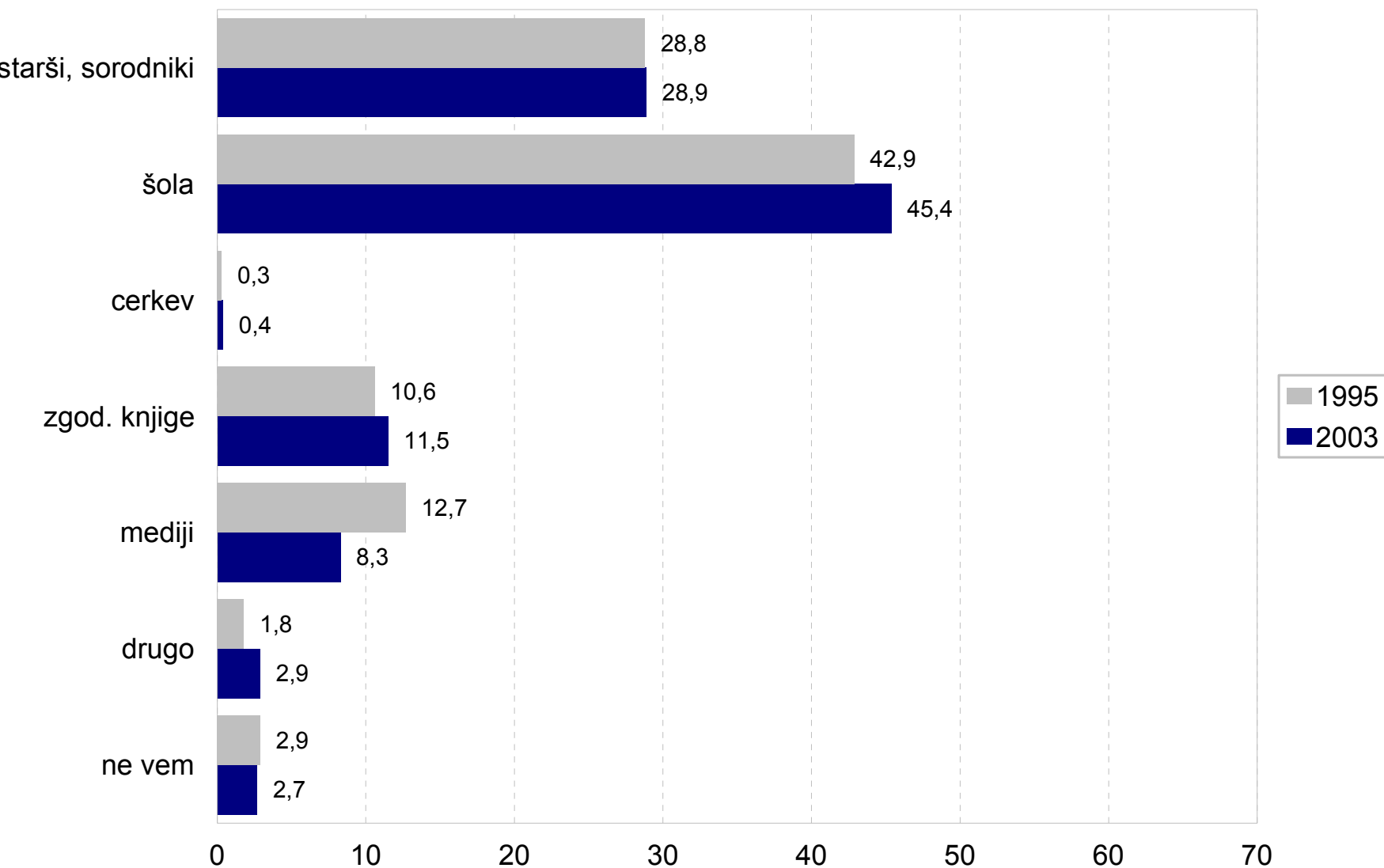
DA, TO OBDOBJE JE USODNO RAZDELILO SLOVENSKI NAROD

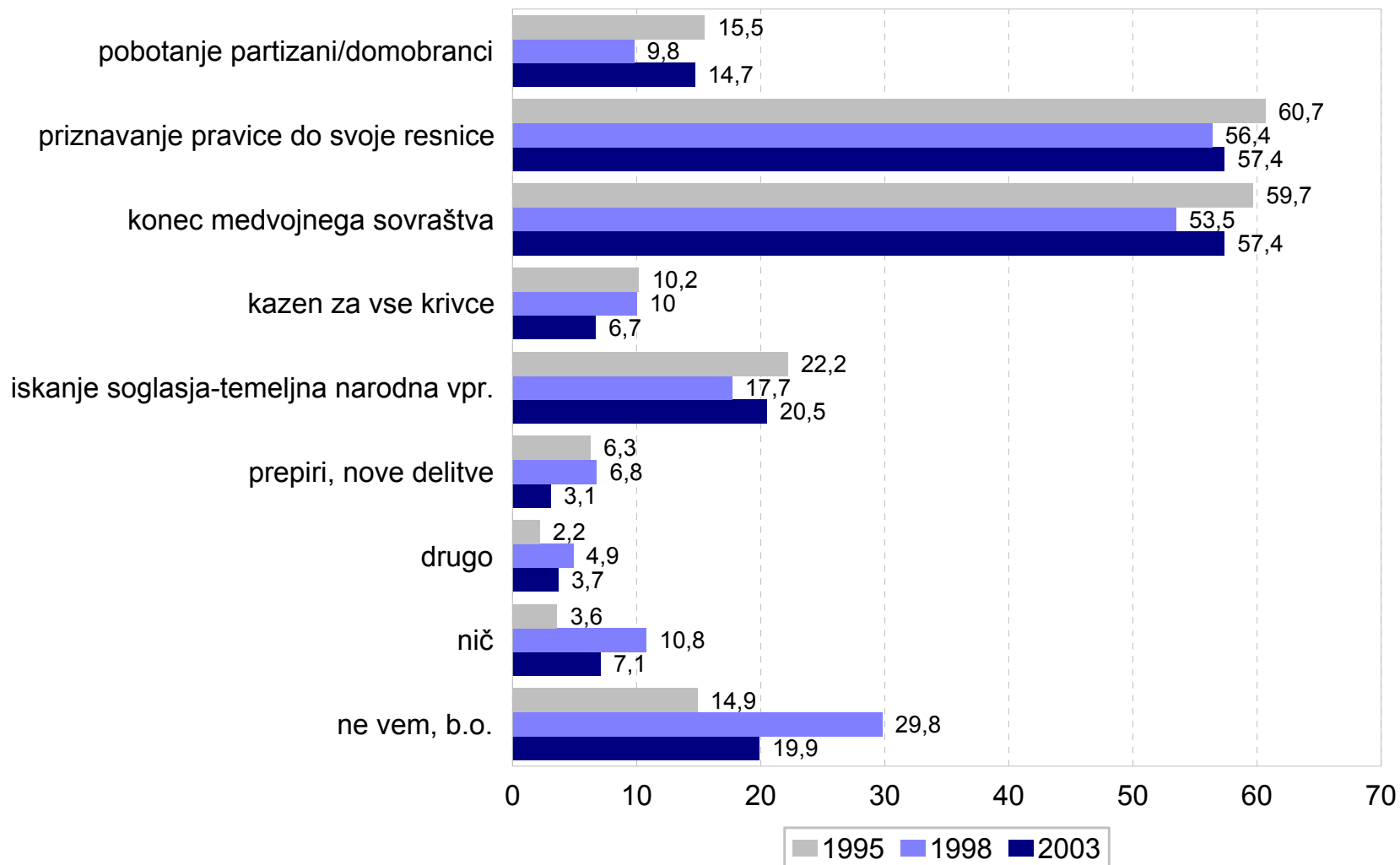
6. Pogledi na spravo in obravnavo preteklosti

KJE STE NAJVEČ IZVEDELI O PRETEKLOSTI?

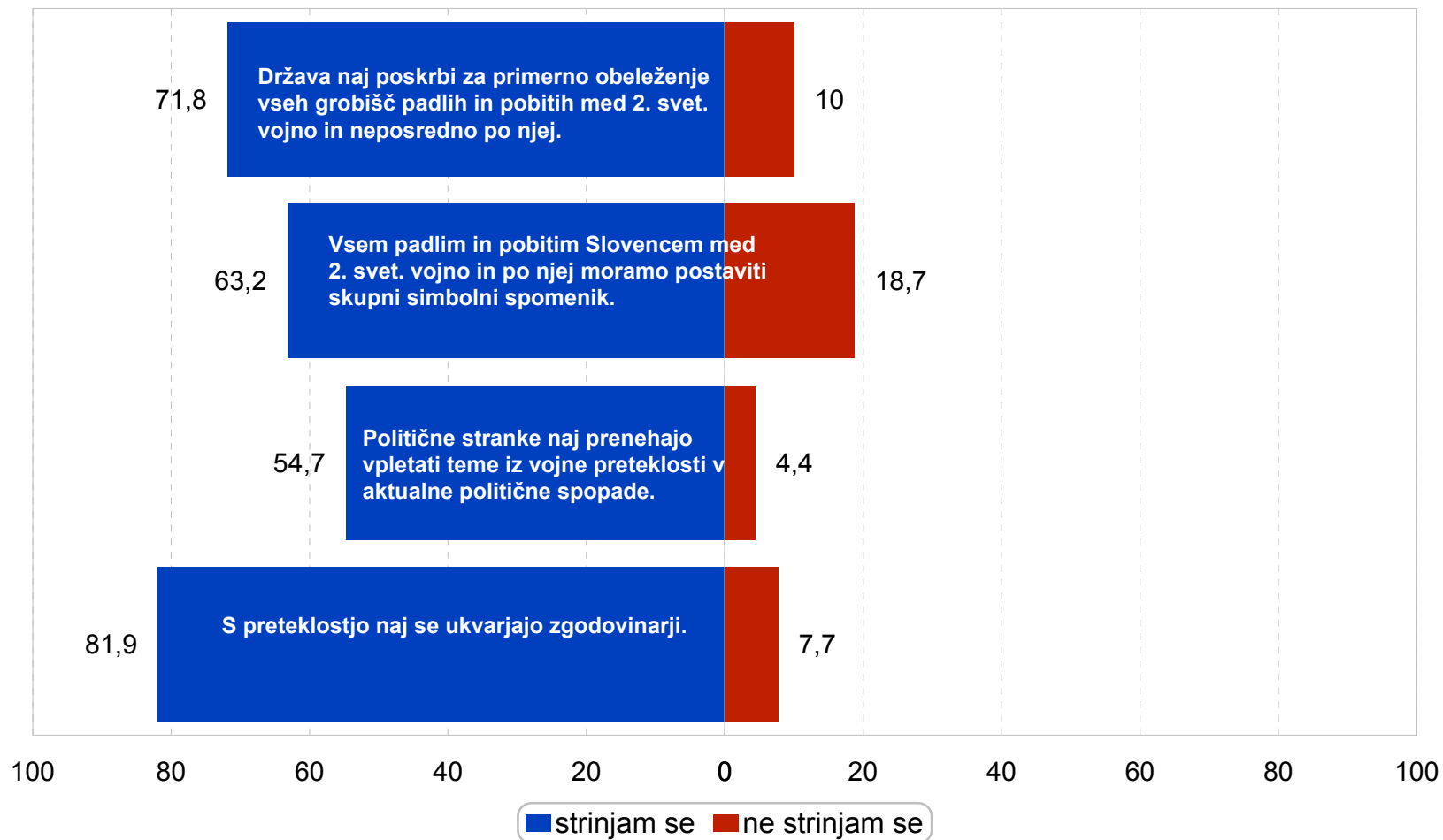
KAJ VAM POMENI SPRAVA?

(možna dva odgovora)

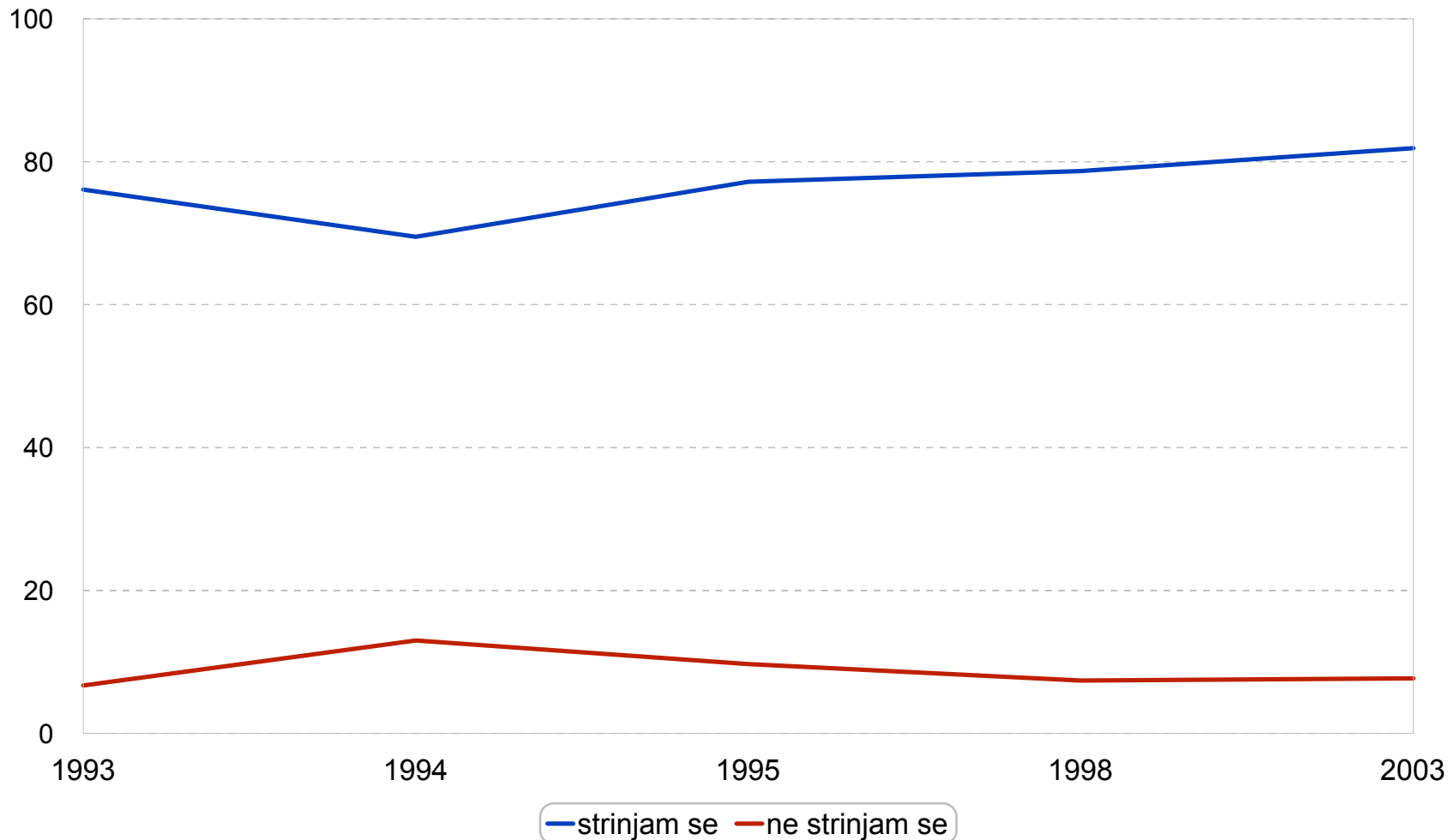
STRINJANJE S TRDITVAMI ...

(strinjanje: 1-se strinjam, 5-se ne strinjam; seštevek odgovorov: "1+2" in "3+4")

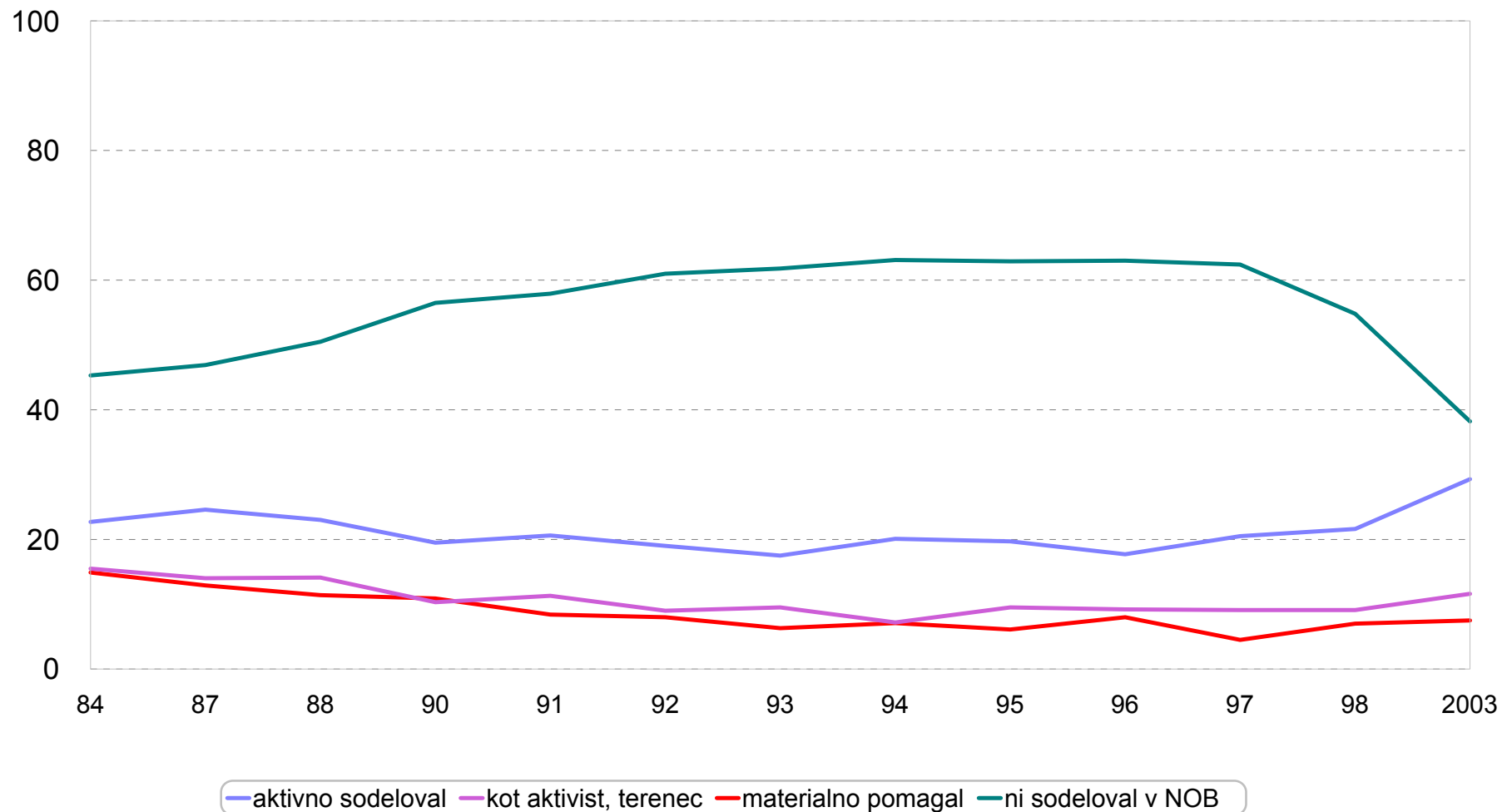
S PRETEKLOSTJO NAJ SE UKVARJAJO ZGODOVINARJI

(strinjanje: 1-se strinjam, 5-se ne strinjam; seštevek odgovorov: "1+2" in "3+4")

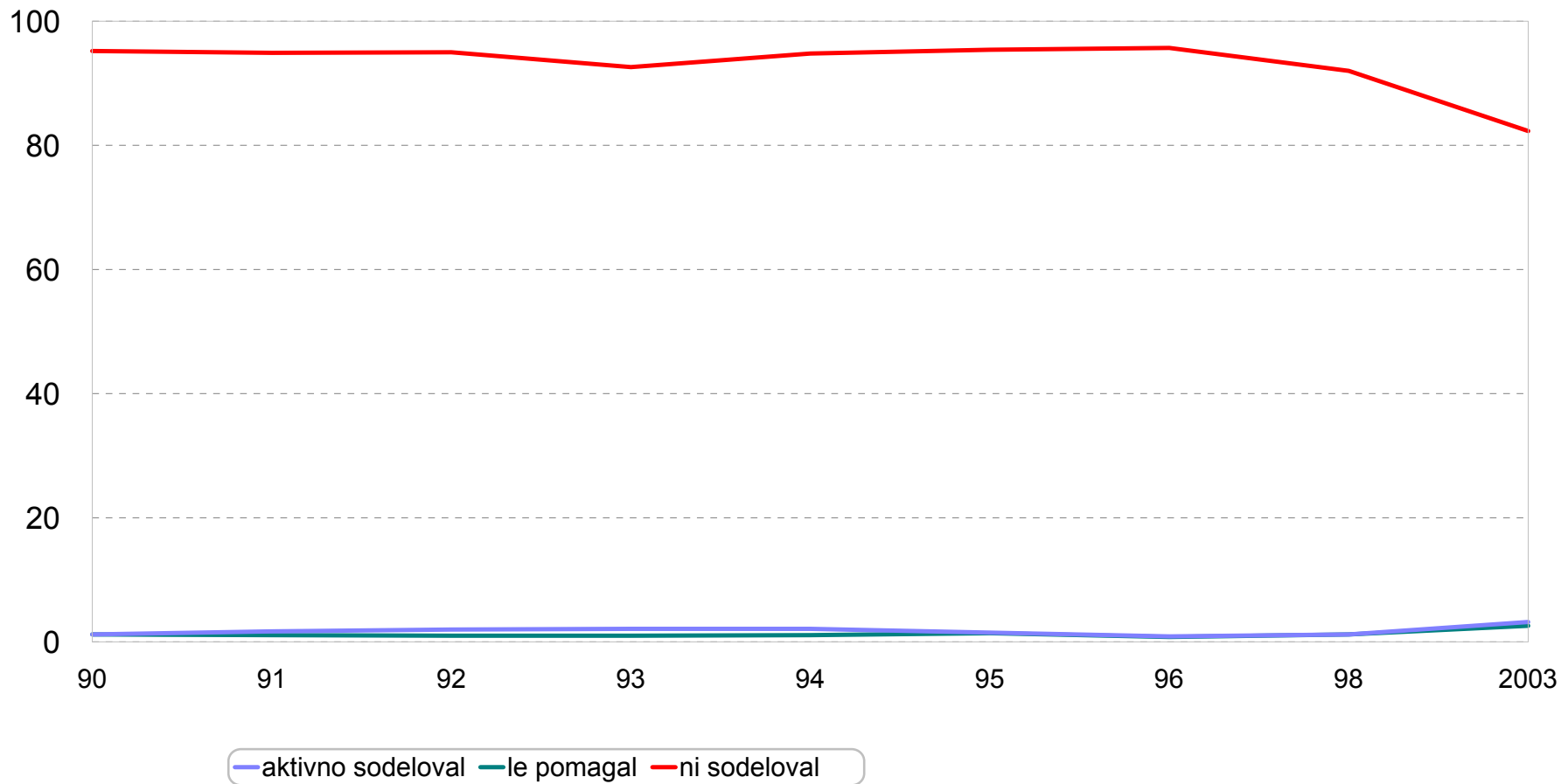

7. Osebna, družinska
povezanost z NOB,
domobranstvom;
položaj žrtve

ALI STE VI ALI KDO OD VAŠIH (STARIH) STARŠEV SODELOVALI V NOB?

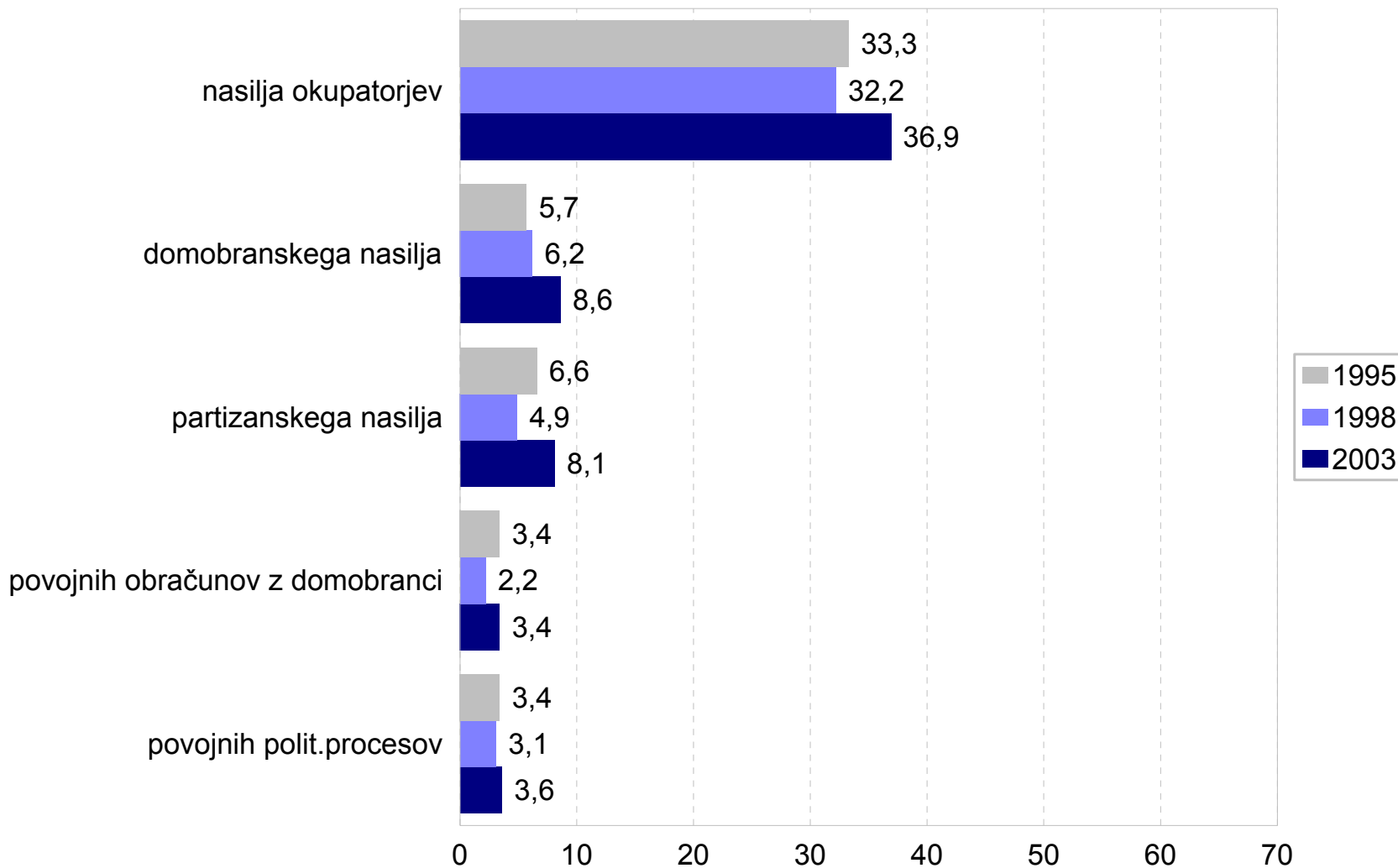
ALI STE VI ALI KDO OD VAŠIH (STARIH) STARŠEV SODELOVALI PRI DOMOBRANCIH IN PODOBNIH FORMACIJAH?

ALI STE BILI VI ALI KDO OD VAŠIH STARŠEV, STARIH STARŠEV, BRATOV, SESTER... ŽRTEV...

(delež odgovorov "da")

ALI STE BILI VI ALI KDO IZ VAŠE OŽJE DRUŽINE ČLANI NEKDANJE ZVEZE KOMUNISTOV?

